

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА ЯК ОСНОВА
ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ
СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ**

Дипломна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка 6 курсу, 613 групи
Олейник Мар'яна Володимирівна
Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент **Богданюк А.М.**

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4/1 від 16 листопада 2021 р

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ	7
1.1. Теоретичний аналіз структури педагогічної майстерності вчителя	7
1.2. Особливості формування педагогічної майстерності вчителя на сучасному етапі	18
1.3. Педагогічна техніка як складова майстерності педагога	28
РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	32
2.1. Особливості та умови формування професійної техніки сучасного педагога	34
2.2. Характеристика шляхів формування педагогічної техніки вчителя	48
2.3. Педагогічний інструментарій щодо формування педагогічної техніки сучасного вчителя початкової школи	59
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Актуальність наукового дослідження. Відродження України, становлення нової школи актуалізує проблему підготовки педагога, зокрема оволодіння ним педагогічною майстерністю. Адже саме від нього – його духовного багатства, кваліфікації, майстерності залежить подальший розвиток суспільства. Національна Доктрина розвитку освіти метою освітньої державної політики визначає створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання покоління дітей, здатних працювати і навчатися протягом життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну державу як невід’ємну складову європейської та національної спільноти. Успішне досягнення цієї мети залежить від діяльності педагога, який має орієнтуватися на постійний особистісний та професійний саморозвиток, оволодівати інноваційними технологіями організації навчально-виховного процесу. А це можливо лише завдяки оволодінню педагогічною майстерністю та її постійному вдосконаленню.

Сучасному педагогові освітнього закладу необхідно змінити позицію з суб’єкт-об’єктної на суб’єкт-суб’єктну в навчально-виховному процесі стосовно учня. Для успішної реалізації професійних функцій педагогві потрібні: ґрунтовні різноманітні знання, розвинені педагогічні здібності, досконалі професійні вміння, спрямованість на дитину як особистість і суспільну цінність зі своїми потребами та бажаннями. Усе це складає професійну майстерність педагога освітнього закладу.

Проблема професійної майстерності педагога розглядалася в різні історичні періоди зарубіжними і вітчизняними філософами, психологами та педагогами. Так, вимоги до професійних знань і вмінь учителя, вихователя

висувалися ще Демокритом, Я.Коменським, Г.Сковородою, М.Монтессорі, Є.Аркіним, С.Русовою та ін.

Педагогічна майстерність учителя, вихователя як вищий рівень його професійної діяльності досліджувалася сучасними вітчизняними психологами і педагогами: Н.Кузьміною, Г.Люблінською, Ю.Азаровим, Ш.Амонашвілі, І.Зязюном, М.Кухаревим, Д.Ніколенко, О.Морозом, В.Миндикану, Л.Аверченко, О.Кашник та ін.

Важливим структурним компонентом професійної майстерності педагога є педагогічна техніка – комплекс професійних умінь і навичок, який допомагає самовиразитись, гнучко й адекватно взаємодіяти з вихованцями. Проблема педагогічної техніки вчителя стала предметом наукових пошуків багатьох дослідників. А.Макаренко вперше звернув увагу на необхідність володіння учителем, вихователем педагогічною технікою. Він зробив спробу визначити її зміст та шляхи розвитку. У сучасних дослідженнях педагогічна техніка розглядається: як важлива складова професійної майстерності вчителя (Н.Тарасевич, О.Мороз, В.Омелянко та ін.); як компонент педагогічної культури (С.Омельченко). Проблема розвитку і вдосконалення педагогічної техніки засобами театральної педагогіки вивчалася В.Абрамяном. Формування техніки мовлення у майбутнього вчителя як елемент педагогічної техніки та базовий компонент професійної майстерності досліджувалося Р.Коротковою.

Сучасні дослідження проблеми професійних умінь педагога дошкільного закладу носять частковий характер і стосуються: умінь вихователя керувати грою (Л.Артемова, А.Бондаренко, О.Янківська, С.Новосьолова та ін.); трудовою діяльністю (З.Борисова, Г.Беленька, М.Машовець, Н.Кот, Н.Кривошея та ін.); умінь в галузі культури мовлення (А.Богущ, Н.Орланова, Р.Буре, Л.Островська, І.Луценко та ін.); техніки мовлення (А.Ніколаїчева, Л.Горбушина, М.Боголюбська, В.Шевченко та ін.);

творчих умінь (Л.Маркідіна та ін.); невербальних засобів спілкування в діяльності вихователя (О.Формановська та ін.).

Аналіз наукових джерел дає підставу стверджувати, що проблема підготовки педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах є актуальною. Основна увага в дослідженнях приділяється питанням підвищення професійної майстерності вчителів шкіл. Проблема ж формування основ педагогічної майстерності працівників дошкільних закладів, зокрема визначення змісту, етапів, умов та засобів оволодіння професійними вміннями не здобула ґрунтовного вивчення.

Аналіз практики дає підстави стверджувати, що формування педагогічної техніки в майбутнього учителя є слабкою ланкою в його професійній підготовці. Особливої уваги, на наш погляд, заслуговують уміння невербальної і вербальної взаємодії, вміння психотехніки, креативні вміння, комплексні вміння створення іміджу педагога.

Отже, актуальність, недостатність наукових розробок, спрямованих на вирішення проблеми, її практичне значення, зумовили вибір теми наукового дослідження – *«Педагогічна техніка як основа формування педагогічної майстерності сучасного вчителя»*.

Мета дослідження полягає у науково-теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов та експериментальної методики формування педагогічної техніки сучасного вчителя початкової школи.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз наукового фонду щодо сутності дефініції «педагогічна техніка» та теоретико-методичних засад формування педагогічної техніки вчителя.

2. Визначити й науково обґрунтувати особливості й педагогічні умови формування педагогічної техніки учителів початкової школи.

3. Виявити та здійснити характеристику шляхів формування педагогічної техніки вчителя початкової школи.

4. Дібрати педагогічний інструментарій щодо формування педагогічної техніки сучасного вчителя початкової школи

Об'єкт дослідження: процес розвитку педагогічної майстерності вчителя.

Предмет дослідження: шляхи формування педагогічної техніки сучасного вчителя початкової школи.

Методи дослідження. Для розв'язання окреслених завдань, досягнення мети дослідження використано загальнонаукові методи теоретичного рівня. З метою визначення стану й теоретичного обґрунтування сутності педагогічної техніки вчителя початкових класів та практико-орієнтованого підходу й теоретичного моделювання засобів його реалізації використовувалися методи аналізу і узагальнення наукових даних, представлених у філософських, психолого-педагогічних, навчально-методичних та методичних джерелах.

Структура дослідження: дипломна робота складається зі вступу, двох основних розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

1.1. Теоретичний аналіз структури педагогічної майстерності вчителя

Різні вчителі в різні історичні періоди намагалися дати своє розуміння поняття «педагогічна майстерність». Наприклад, А. Дістервег вважав, що вчитель-майстер, і у нього «розвинені пізнавальні здібності, досконалі знання навчального матеріалу, як за змістом, так і за формою, як його сутність і метод навчання» [13].

Особлива увага приділялася питанням компетентності вчителя, педагогічної культури, тактовності вчителя. Ушинський [48].

Перший представив поняття «оволодіння вихователем» та «педагогічна техніка». Макаренко у своїй статті «Деякі висновки з мого педагогічного досвіду»: «Майстерність репетитора – це не якесь особливе мистецтво ... але це спеціальність, яку слід вчити, як навчити лікаря своєї майстерності, як навчити музиканта» [32]. А.С. Макаренко наголосив, що суть педагогічної майстерності виявляється у знаннях та вміннях вчителя.

В.О. Сухомлинський продовжував розвивати теорію педагогічної майстерності. У працях В.О. Сухомлинського «Сто порад учителеві», «Як виховувати реальну людину», «Спілкування з молодим директором школи» та багатьох інших, велика увага приділяється творчості вчителя у становленні справжньої людини, громадянина, патріота Батьківщини. «Ми маємо справу з найважчою, неоціненною, найдорожчою справою в житті – з людиною. Від нас, від наших здібностей, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її громадянська та інтелектуальна особистість, її місце і роль у житті, її щастя» [47].

У 80-х роках ХХ століття творчі педагоги-новатори об'єдналися у творчий рух «Педагогіка співпраці» (Див. «Газета вчителя» – 18 жовтня

1986 р.): Ш.О. Амонашвілі («До школи – з 6 років», «Привіт, діти!», «Як ви живете, діти?», «Єдине призначення»); С.М. Лисенкова («Коли легко вчитися»); І.Б. Волков («Ми навчаємо творчості», «Одна мета – багато доріг»); І.П. Іванов («Виховувати колективістів»); Є. М. Ільїна («Кроки назустріч», «Мистецтво спілкування», «Народження уроку», «Шлях до мученика»); В.Ф. Шаталов («Куди і як зникли трійки», «Педагогічна проза», «Експеримент триває», «Основні тези з фізики – 8 клас»); Л. та Б. Нікітіні («Ми, нацисти та онуки»).

Основні ідеї вчителів-новаторів:

- 1) співпраця з усіма учасниками навчально-виховного процесу;
- 2) навчання без примусу, з оптимізмом, без конфлікту;
- 3) використання підтримки у навчанні;
- 4) система підвищення кваліфікації;
- 5) гуманістична система оцінювання;
- 6) демократизація освіти особистості;
- 7) самоаналіз, саморозвиток, самовдосконалення особистості.

Проблеми педагогічної майстерності розроблялися у працях Ю. Азарова, І.А. Зязюна, В.А. Кан-Каліка, Н. В. Кузьміна, Ю.М. Кулюткіна, О.І. Мороз, І.Є. Синиці, А.І. Щербакова та ін.

У педагогіці професійну майстерність вчителя розуміють як «найвищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється в тому, що в певний час вчитель досягає оптимальних результатів» чи «високе мистецтво виховання та навчання, яке постійно вдосконалюється. «або як» синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва та особистісних якостей викладача. Б.Т. Лихачов визначає педагогічну майстерність як частину педагогічного мистецтва «ідеальне оволодіння викладачем усім комплексом психолого-педагогічних знань, вміння, навички, що поєднується з професійною пристрастю, розвиненим педагогічним мисленням та інтуїцією, твердістю чи жорсткістю» [41]. Є. В. Бондаревська розуміє педагогічну майстерність як синтез розвиненого психолого-

педагогічного мислення системи педагогічних знань, умінь, навичок та емоційно-вольових засобів виразності, які в поєднанні з високорозвиненими якостями особистості вчителя дозволяють йому успішно вирішувати. Н.В. Кузьміна розуміє педагогічну майстерність як високий рівень педагогічної діяльності, завдяки якому вчитель досягає оптимальних результатів навчання та виховання [43]. І.А. Зяюн визначає педагогічну майстерність як комплекс особистісних якостей, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексійній основі [20]. До таких важливих властивостей, на його думку, належать гуманістична спрямованість діяльності вчителя, професійна компетентність вчителя, педагогічні здібності та педагогічна техніка [22].

Відомі вчені І.А. Зяюн [20-22], Н. В. Кузьміна, Н. В. Кухарев [43] стверджують, що педагогічна майстерність не завжди залежить від віку та стажу вчителя. Ділячись із цією думкою, ми вважаємо, що розвиток майстерності вчителя залежить від рівня його професійної готовності до різних видів педагогічної діяльності та формування відповідних професійних навичок. Н. В. Кузьміна в педагогічній майстерності бачить «... володіння професійними знаннями, вміннями, навичками, які дозволяють фахівцеві успішно досліджувати ситуацію, формулювати професійні завдання ... та успішно їх вирішувати відповідно до поставлених цілей» [43].

Вчені включили в структуру навички вчителя такі взаємопов'язані елементи, як гуманістична спрямованість, професійні знання, професійна компетентність, здатність до педагогічної діяльності, педагогічна техніка, (професійні вміння та навички). Описуючи педагогічну майстерність, П. Щербань вбачає в ній головну умову продуктивної праці вчителя [57]. Майстер, на думку вченого, забезпечує не тільки свідоме та творче засвоєння учнями навчального матеріалу, але й досягає високих результатів у вихованні особистості студента. Деяко інакше, а саме з позицій визначення характеру педагогічної творчості, В.А. Кан-Калік та Н.Д. Нікандров стверджують, що «... творчий процес вчителя як система включає дві

підсистеми: логіко-педагогічну та емоційно-комунікативну. Взаємодіючи в кожному акті педагогічної діяльності, ці підсистеми утворюють явище, яке визначається в літературі як педагогічна майстерність» [24]. Враховуючи сучасний рівень вимог до якості шкільної освіти, основним завданням вчителя є вироблення в учнів здатності вільно оперувати своїми знаннями, застосовувати їх для поглиблення життєвого досвіду та розвитку творчих здібностей учнів. Ми вважаємо готовність майбутніх учителів до певного виду навчальної діяльності важливою умовою стати майстром.

На перший погляд, педагогічне оволодіння не має власної теорії, а мета використаних нею теоретичних виправдань – у практичному застосуванні окремих психологічних та педагогічних теоретичних аспектів. Однак це не зовсім вірно. Теорія педагогічної досконалості, як і будь-яка інша наука чи її галузь, перебуває у процесі свого становлення та розвитку, йдучи від визначення основних понять до формування власних концептуальних положень, а від них – до створення власних теорій.

Концептуальна модель педагогічної майстерності не заперечує і не заперечує систему психолого-педагогічних наук, її розвиток обумовлений збереженням і закріпленням у нових знаннях усього того, що відповідає об'єктивній істині і перевіреного з часом. У цьому суть основного закону розвитку науки, який є закономірністю наступності наукового пізнання. У сучасних умовах ідеї, принципи, закономірності педагогіки не завжди можуть забезпечувати пояснення та контроль складних психолого-педагогічних явищ об'єктивної реальності: необхідна їх інтеграція до психологічних дисциплін, а також визначення складних об'єктів дослідження та правил роботи з ними за допомогою інтегративних інтер- та метапредметних теорій і прийомів [3].

Система підготовки вчителів, спрямована на цілісний розвиток його особистості, повинна забезпечувати оволодіння спеціальними знаннями та вміннями, а також розвиток конкретних осіб-учасників цього процесу, адекватних професійним потребам ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності

тощо. уявлення про себе, як про фахівця, формування професійно значущих якостей, готовність до постійного самоаналізу та самовдосконалення.

Згідно філософського підходу, об'єктивним світом зачаття та розвитку є матеріальний світ, а реальною основою є суспільно-історична практика людей.

Поняття професійної майстерності виникло як своєрідне відображення об'єктивної реальності в давнину. Початок його теоретичної реалізації поклали давньогрецькі філософи Арістотель, Квінтіліан, Платон, Сократ, Цицерон, педагогічна діяльність яких була прикладом високої майстерності та мистецтва. На думку мислителів, мистецтво виховання – результат праці та таланту вихователя. Освоюючи це мистецтво, вчитель стає здатним впливати на волю і поведінку людини, пробуджувати її до активної творчої діяльності.

Узагальнюючи внесок видатних мислителів у сучасну педагогіку, ми повинні визначити деякі найважливіші ідеї, які лежать в основі сучасної парадигми освіти. Це, насамперед, ідеї гуманізації відносин між учителем та учнем, гуманістична спрямованість педагогічного процесу, необхідність поєднання розумового виховання з емоційним, а отже, і визначенням.

Ретроспективний аналіз розвитку української народної педагогіки показав, що народна педагогіка – це цілісна система, основними принципами якої завжди були: зв'язок між освітою і вихованням з життям, трудовий характер виховання, послідовність і наступність освітніх впливів, людство поєднується з розумним попитом.

Згідно з дослідженням, деякі традиції української народної педагогіки досі недостатньо використовуються в сучасній освітній діяльності. Йдеться про бажання людей виховувати повагу до старших, вчити спілкування з природою, забезпечувати яскраві, емоційно насичені свята та ігри для дітей будь-якого віку.

Проблема підготовки вчителя-гуманіста стала предметом уваги видатних педагогів минулого – Я.А. Коменський, І.Г. Песталоцці, А. Дістервег, К.Д. Ушинський, М. І. Пирогов, а пізніше – П.П. Блонський, С.Т. Шацький, А.С. Макаренко, Й. Корчак, В.О. Сухомлинський.

Ці проблеми були приділені українським та російським мислителям, педагогам, освітянам.

«У навчанні» В.О. Ключевський – це багато індивідуального, особистого, яке важко передати і ще складніше відтворити. Письменник переходить у свої літературні образи, композитор у свої музичні твори, і вони залишаються живими назавжди. Вчитель, як проповідник, може написати проповідь слово за словом, навіть урок: читач прочитає Писання, але він не почує проповіді та уроку. У навчанні майстерності найважливіше і найскладніше завдання – змусити себе слухати, «зловити цю неспокійну птицю» – юнацьку увагу. Тому цей учений надавав особливого значення слову вчителя, його оволодінню розповіддю, підкреслюючи, що слово має відповідати думці. Голос, тон, мовна композиція, навички читання є надзвичайно важливими» [34, 71].

Звичайно, ці положення та рекомендації є актуальними сьогодні, проте слід зазначити, що такого рівня кваліфікації можна засвоїти лише за наявності схильності до педагогічної діяльності.

Теоретична підготовка вчителя, як зазначає М. І. Пирі, є не менш важливою умовою професійної майстерності вчителя у поєднанні з покликанням та здібностями. Педагогічна діяльність - це таке мистецтво, що треба вчитися у інших, а не лише зосереджуватися на собі. До припису педагогічної майстерності він приписував таке: вміння вчителя підтримувати увагу учнів, розуміти індивідуальні особливості дітей, але найголовніше - як «предмет вивчення» готує «людину бути людиною».

Вклад К.Д. Ушинський у вирішенні завдань педагогічної майстерності. Основну мету педагогіки він визначив як мистецтво, або інакше - педагогічну майстерність - як найбільш майстерне перетворення в

практиці теоретичних положень педагогіки. Тому він неодноразово підкреслював, що без оволодіння педагогічною теорією вчитель не зможе стати справжнім майстром педагогічної праці та забезпечити належний рівень навчання та виховання дітей. Розкриваючи компоненти педагогічної майстерності, К.Д. Ушинський наголошує на силі впливів особистості на дитячий розум, на грип, який не можна замінити підручниками, сентенціями чи системою покарань та заохочень. Також важливими є такі компоненти: творчість вчителя / основні ознаки, самовдосконалення, засвоєння досвіду, створення власного стилю викладання, власна система педагогічної роботи. На нашу думку, їх можна вважати критеріями педагогічної майстерності та сучасного вчителя-вихователя.

П.П. Блонський зробив вагомий внесок у розвиток наукової основи підготовки вчителів, розширення поглядів на важливість та сутність педагогічної майстерності. Блонський, С.Т. Шацький, В.П. Вактеров, Л. М. Толстой.

Так, П.П. Блонський, неодноразово закликав: «Вчителю! Стань людиною!». У своїх підручниках він завжди звертається до особистості читача, бачачи його як особистість.

У контексті дослідження Т. Шацький вважає, що цікавих предметів немає, але є цікаві методи навчання. Кожен викладач повинен виховувати дух дослідника. Він зазначив, що техніка та навички навчання – це не про збирання рецептів, а про творчість.

Незважаючи на неодноразове звернення до цих проблем, діти, педагоги, філософи, письменники, основні педагогічні майстри не розкриваються повністю. Навичка вважає роботу в рамках гуманістичного початку, орієнтовану на людину під час навчання.

Проаналізовано аналіз початку інтенсивного розвитку проблеми педагогічної майстерності у 20-30-х роках ХХ століття. Особливістю цього періоду є його практична, прагматична реалізація – доступ до сучасних педагогічних навичок у роботі професійних кадрів. Теорія, таким чином,

увійшла в практику: ще більш фундаментальні дослідження в галузі професійної майстерності, використовуючи педагогічну діяльність, є елементи педагогічної майстерності, активні в роботі та обов'язковій навчальній роботі.

Аналіз історичного розвитку, який розвиває розумне майстерність, актуалізується на професійній основі, дозволяє реально використовувати власні та конструктивні елементи, які потрібно зрозуміти – гуманістичну спрямованість професійної педагогіки, любов до людини. У той же час є історичні та національні особливості, які реально реалізують середовище, коли є певні навички.

Погляди А.С. Макаренка, що педагогічні навички мають формуватися в процесі професійної діяльності молоді для майбутньої діяльності на навчанні в інститутах. Навички педагогіки повинні засвоюватися так само, як музика і музикант, як зазначає педагог-гуманіст.

Різні аспекти педагогічної майстерності розкриває В.О. Сухомлинський. Цілком обґрунтовано обґрунтовувати той факт, що основним предметом у школі є людина, а головна педагогічна майстерність - це можливість існувати в суспільстві [4].

Концептуальний підхід до проблеми розумної педагогічної майстерності, для Н. В. Кузьміна, слід долучитися до багаторічного монографічного дослідження діяльності вчителя. Вона також провела під своїм керівництвом наукове дослідження, яке майже було в структурі педагогічних здібностей, дотримуючись конструктивних, конструкторських, організаційних та комунікативних компонентів.

На відміну від точки зору Н. В. Кузьміна, який вважав педагогічне майстерність результатом, набув важливого аспекту - завдяки високому рівню активності в теоретичних структурах, розроблених автором колективних полтавських дослідників, педагогічна майстерність була доступна у двох способи: як під час дослідження, так і в результатах її власних поглядів. У процесі роботи він настільки ж складний, як певний

досвід вчителя, завдяки якому досягається високий рівень самоорганізації своєї професійної діяльності, а результати - максимально за певних результатів, які стали ефективними. Завдяки цьому педагогічна майстерність може виражатися як найвища, творча активність участі, яка реально використовує на відповідному рівні вчених і використовує педагогічну дію, в кожній конкретній галузі навчання та підвищення рівня. Аналізуючи твердження В.О. Сухомлинський, що - педагогіка - це майстерня, психологія - інструменти в ній; Наші власні інструменти, які нікуди не підходять - від стін залишаються наші стіни, ми затверджуємо та використовуємо практику, педагогічною майстерністю якої є вміння, зміна та навички, використовуючи чисті інструменти, які використовуються в певній психологічній та професійній службі за наявності наявних сумісних якостей, які використовують цей високий рівень професійної діяльності для рефлексійної роботи. Тобто педагогічна доцільність діяльності вчителя є - використання для всіх, результат оволодіння педагогічними фігурами та психологічними розповідями, зміни, вміння, а також результат раціонального особистого потенціалу працівника, слід використовувати найчастіше у галузі професійно-педагогічної діяльності, яка є найвищою. кінцевий результат з точки зору створення подібних результатів для виявлення особистості, їх самореалізації у навчальній діяльності.

Теоретичний аналіз і, власне, практичний аналіз, використовувались на різних етапах, використовуючи насамперед професійні навички з необхідною формулою, які ефективні для практичних цілей. Педагогічна майстерність - це процес і результат творчої професійної діяльності, інтеграція особистих якостей, що виконуються конкретними виконавцями, з успішною суттєвістю професіоналів, інтегрований показник необхідності задоволення необхідних можливостей, використовуваних у виробництві та використовуваних у галузі гуманістичних принципів .

Систематичне використання фактичного головного вчителя характерно, що реальним результатом є попередньо визначений аналіз

цього учня як майбутнього вчителя. Це найсучасніша парадигма гуманізації служби, яка бере свій початок з давніх часів.

Поняття «професіоналізм» використовується в педагогічній теорії; це дійсно досить чітко розглядається в категорії професійної майстерності. У зв'язку з цим до різних теоретичних підходів слід додати більш детальний аналіз (табл. 1):

Зовнішнє оволодіння педагогікою - це вдосконалення різних педагогічних завдань, досконала організація навчально-виховного процесу та використаних результатів, але воно залишається достатнім певним працівникам та особистим якостям, які породжують їхню діяльність та потребують її ефективності. Родова характеристика професіоналів, які найчастіше представляють педагогічну категорію професіоналізму представників. Особистість вчителя як професіонала враховується у науковій літературі, яка має глибоке поняття, таке як професіоналізм, педагогічна культура, професійно-педагогічна впевненість, професійно-педагогічний потенціал, педагогічна здатність тощо».

Професіоналізм робить інтегрованим, довірливим учасником результатом своєї творчої педагогічної діяльності, використовуючи продукти, грамотно використовуючи соціальні, професійні та особисті дані [15].

Визнаючи професіоналізм вчителя, який забезпечує його педагогічну культуру, яка має основні компоненти:

- 1) наукова ерудиція;
- 2) загальна та національна культура;
- 3) педагогічна здатність;
- 4) педагогічні навички;
- 5) педагогічна етика;
- 6) культура модифікації;
- 7) культура спілкування;
- 8) духовне багатство;

- 9) наукова організація праці;
- 10) прагнення до самовдосконалення.

Основним компонентом педагогічної культури є педагогічне оволодіння як синтез наукових знань, використання та вмінь, методичного мистецтва та особистих якостей педагогіки. Педагогічна майстерність базується на високому професійному рівні вищої педагогіки, її високій загальній культурі та педагогічній роботі [23].

Традиційно педагогічна майстерність виявляється як сукупність психолого-педагогічної ерудиції, професійних здібностей та педагогічної особистості. Педагогічна техніка використовується як різноманітна техніка особистого навчання учнів. Базовий підхід до розвитку важливої діяльності професійного майстра зробив, що ця діяльність доречна, індивідуально-творча та найкраща. Ми вважаємо, що професійна майстерність полягає в тому, що це рівний рівень діяльності, який створює творчість, залишаючи після себе суспільно значущий кінцевий результат та процес, який досягається [34].

У сучасній педагогічній літературі характеристики поняття «педагогічна майстерність» включають такі компоненти:

- а) психологічна та етико-педагогічна ерудиція;
- б) професійні здібності;
- в) педагогічна техніка;
- г) особистість, необхідна для сучасної діяльності [41].

Практичні спеціальні навчальні навички доводять, що педагог-викладач - це педагог, який шукає дослідників, вміння та навички, які знають, що існують експериментальні роботи, які використовуються, використовуючи інноваційні технології, відвідуючи зміст та використовуючи практику, можна передбачити, що вимагає, зокрема, методи рекомендації Основними педагогічними навичками є: особисті педагогічні, його відомі, педагогічні знання. Для великих повідомлень зазвичай потрібна навичка. Перший крок до педагогічної майстерності - це

творчість. Хоча багаторічному педагогічному зазвичай не вистачає майстерності. Професійна ідея формується в педагогічній діяльності, яка не задовольняє професію, але все ж показує професійні роботи. У такому навчанні використовуючи надзвичайно велику роботу, використовуючи одну з істотних навичок - «творче самопочуття» як особливий психічний і фізичний стан праці [23].

Оволодіння вчителем на різних етапах уроку здійснюється за такими умовами праці: 1) Освоєння вчителем пояснення ціни та навчальних завдань; 2) оволодіння передачею знань; 2) оволодіння управлінням процесом усвідомлення та набуття знань та вмінь; 3) оволодіння управлінням процесом пізнання наукових законів та законів; 4) оволодіння управлінням процесом переходу від теорії до життя; 5) майстерність організації евристичної та дослідницької діяльності; 6) майстерність організації, що займається практичною діяльністю, засвоює розбіжний графік проблем; 7) перевірка вмінь та перевірка результатів у навчанні та розвитку учнів [18]. Крім того, оволодіння вимагає від вас змінити: майстерність правильних методик викладання, майстерність організації роботи в команді та індивідуальної діяльності учнів; оволодіння досягненнями в процесі навчання.

1.2. Особливості формування педагогічної майстерності вчителя на сучасному етапі

Як зазначають вищі, діагностичні педагогічні дії вчать використовувати методи, дільничні інспектори, керівники шкіл, колеги, люди, батьки. При цьому працівники проходять навчання, але при проведенні діагностичних процедур вчителі отримують необхідні запитання щодо роботи, яку вони намагаються виконувати, але, таким чином, необхідно перевірити діагноз педагогічної діяльності. Спеціально було відібрано овочівництво самодіагностики участі вчителів у діагностичних заходах у межах експертних груп. Використовувані заходи можуть виявити

аналіз уроку коледжу, і він зможе зберегти свої недоліки та поділитися ними (щоб мати можливість отримати велику кількість, високу загальну культуру та позитивний мотив самоефективності). Таким чином, вони створили переходи для вищого рівня навчання.

Деякі дослідники виявляють, що працюють чотири натискні самотести:

- 1) раціональне використання попереднього досвіду, традиційних методів;
- 2) оволодіння новими методами та прийомами навчальної діяльності;
- 3) розумне поєднання попереднього досвіду та нових методів у процесі дослідження;
- 4) окреме зворотне дослідження при самоаналізі та самооцінці вибору цих предметів.

Мета моніторингових досліджень: моніторинг та оцінка ступеня кваліфікації педагогічних навичок;

Цілі моніторингових досліджень:

- моніторинг рівня готовності використовувати для самоосвіти та самовдосконалення;
- готовність працювати інноваційно;
- реалізація працьовитих людей у прагненні вчителів до самовдосконалення, пошуку оптимальних шляхів їх подолання;
- достовірні рекомендації щодо впорядкованої роботи адміністрації, методичних посадових обов'язків;
- стимулювання навчання для вирішення своїх професійних проблем.

З метою дослідження було досліджено наступні дії:

- надійність та використання педагогічної роботи для самоосвіти та самовдосконалення;
- готовність вчителя до інновацій.

Інструменти дослідження:

1. Засоби доступної інформації:

а) Додаток А 1: Оцінка психологічної готовності до навчання в сучасній школі; Технічна готовність фахівців до роботи в школі за обраною спеціалізацією; Оцінка використання навчальної роботи (прогнозування діяльності); Оцінювання викладацької діяльності учасника; Оцінка організації позакласної роботи; Оцінка роботи вчителів за власним рівнем праці; Оцінка моральних якостей, студійне оволодіння принципами та нормальністю професійної етики, культурних потреб викладача; Ефективність соціальної роботи учасника; Оцінка зміни вчителів жити та працювати в команді; Отримайте зміну від вчителя, який використовує свою роботу та навчається.

б) Анкета 2 (додаток А 2). Самодіагностика вчителя (для вчителів).

в) Анкета 3 (Додаток А 3). Анкета для студентів.

2. Засоби первинної інформації - підсумкова робота.

3. Засоби ілюстрації результатів - схеми, підсумкові роботи.

Визнаючи, що професійна впевненість - це властива якості педагогічної педагогіки, яка досягає рівних можливостей для знань та змін. Ця інформація та зміни інтегровані в повний професійно-особистий набір, що містить такі компоненти:

- загальна культура педагогіки (моральна, естетична, духовна);
- професійно-педагогічна впевненість (професійна, методична, психологічна, дослідницька, творча);
- виробничі зміни та здібності (когнітивні, комунікативні, організаційні);
- педагогічна техніка, готовність до інновацій та самовдосконалення.

Відстежувалося в середньому 20 шкіл для підготовки вчителів.

Результати експертних досліджень складаються з найвищої достовірності викладача, який зважився на самооцінку вкладу, оцінений колегами та адміністраціями, створивши такі артерії: методична грамотність; залишок знань; пошук професійних навичок; робота над

індивідуальною проблемою полягає у ефективності використання власних методичних та дидактичних розробок та ін. (Додаток В 1).

Ми пропонуємо переглянути перелічені експертні таблиці, які оцінили складність професійної довіри (див. Додаток В 2).

Перевіряючи самооцінку, використання, оцінюючи колекції та адміністрації з максимально можливим балом, ми можемо побачити, що є найскладніші можливості для того, щоб вони були досить великими або значущими. Деякі низькі рівні можуть бути представлені середніми компонентами: документацією про діяльність та методологічною та професійною довірою. Відтепер зробіть вирішальне вивчення того, що робиться сьогодні, і дотримуйтесь шкільної документації, яка була передана, намагаючись завершити процес навчання. Участь у педагогічних виставках та конкурсах є низькою, а творча ініціатива - низькою.

Звідси ми бачимо, що у вашу самооцінку входить те, що ви оцінюєте адміністрацію школи, або навпаки. Це означає, що вивчення та управління навчальними закладами більше співпрацюють в інших галузях, навчаючись у різних сферах діяльності з метою використання найвищого рівня діяльності. Так само експерти Комісії у Нікітіна Л.

Комісією з низької професійної перевірки є Дідик М.М. Це пов'язано з тим, що вчитель не займається найчастіше у педагогічній діяльності, є неповною вищою освітою.

Самодіагностика показала, що школи, які нарощували свої сили, вивчали:

- надійність;
- зміна моделювання та проведення уроків;
- організація роботи над оформленням шкільного кабінету;
- організація та відповідальність позакласного життя;
- дотримуйтесь загальнокорекційних занять;
- проведення науково-дослідної та наукової діяльності;
- тестування інноваційних методів навчання;

- робота з обдарованими дітьми;
- мають професійні та педагогічні навички та постійно.

Враховуючи, що ви хочете показати свої педагогічні навички у:

- навчальний час;
- існування з обдарованими дітьми;
- наявні теми тем з предметів;
- перевірити ІКТ на уроках;
- перевірені позакласні заходи;
- психолого-педагогічна діяльність;

Вчителі відчують слабкість у таких сферах педагогічної майстерності:

- оцінювання навчальної діяльності учнів;
- брак часу в класі;
- якусь шкільну документацію;
- при організації позакласної роботи з предметами;
- організація роботи.

50% респондентів не виявили себе слабкими в жодному питанні.

Питання: «Чи використовуєте ви дослідження та творчість для роботи, використовуючи роботу?» 80% вимагають напруги, 10% «приватно» і 10% «ні».

Вносячи зміни, користувачі планують свою роботу та прогнозують свою роботу, про що судять за такими характеристиками:

- Характер планування проєктів міцного самовстановлення для досягнення максимальних результатів. Він дотримується принципів планування. Заплановані життєві дослідження якнайкраще педагогічного досвіду, впровадження та безумовного вивчення урядових рішень щодо навчання. Попередні кроки робляться у плануванні роботи, дотримуючись шляхів фіксації та сучасного розвитку, покращених результатів, які недосконалі. Заплановані переходи чітко формулюють, що конкретна робота робиться. Плануються найсучасніші школи, вони добре відомі

громадськості, і вони переслідують цілі кращих методів. Планований розумовий високомотиваційний комплекс педагогіки: внутрішньомотивована мотивація - зовнішня позитивна мотивація - зовнішня негативна мотивація. (Високий рівень).

- Зазвичай принципи планування дотримуються. Заплановані гравці досягають передового педагогічного досвіду, фактично впроваджуючи урядовий рівень з модернізацією та навчанням, але не отримали максимального зростання в останній завтрашній освіті, а також у професійно-технічних та шкільних школах. Плануючи роботу, працюючи на інших, не було результатів попередньої діяльності, хоча з дотриманням конкретних моментів попереднього часу. Плани прогресують із браком прихильності та потреби. У будь-якому відомому мотиваційному комплексі педагогічних працівників: виражати позитивні мотивації - зовнішня негативна мотивація - внутрішня мотивація (Оптимальний рівень).

- Характер планування передбачає розгляд матеріалів «не гірше інших». Принципи планування дотримуються приватного приватного. Планування роботи над одним із випадкових результатів було здійснено раніше, колишні фактори існували в школі, неглибоке знання найкращої освіти до нового. У планах не використовуються відповіді з колегами, формально враховуючи їх громадські організації, сім'ї. Плани використання складної мотивації: зовнішня позитивна мотивація - зовнішня негативна мотивація - внутрішня мотивація. (Прийнятний рівень)

Крім того, з розроблених нами графіків ми побачили, що більш високі результати оцінюються, що плановий показник його активності змінився і що він прогнозує свою роботу на високому рівні (60%), в той час як адміністративна школа є високою оцінено в 30%. 40% оптимально оцінили свою діяльність та 70% переглянули адміністрацію школи.

Окреме використання вищої діяльності вчителя виконується за такими характеристиками:

- Глибоко розкриває та ефективно реалізує практичне застосування предмета, що викладається. Стильна реалізація учнями на уроці пізнавальних та практичних обов'язків, формулювання, необхідне певних знань, у роботі переосвоюється. Широко практично формує активні форми навчання. Враховуючи, що він існує для суб'єктів дослідження. Володіє способами оптимізації навчального процесу. Це досягає максимально можливих результатів. Знання студентів були оцінені гідно. (Високий рівень)

- Директор розкриває та демонструє практичне використання положень предметів, які він викладає. Практика, хоча з деякими елементами формалізму, активне формування тренінгу. Реалізація державних програм навчання, реалізація державних станцій. Ми використовуємо, але не дуже цікаво, що є предметом для створення старшокласників. Введені елементи, оптимізовані в навчальному процесі. Основна з них досягає реальних можливих результатів успіху. Знання студентів були оцінені гідно. (Оптимальний рівень)

- Знання приватних студентів, які повертаються. Навички та навички слабкі. Впровадження державних стандартів на належному рівні не виконується. Предмет не використовується у дітей. Недостатньо способів оптимізації навчального процесу. Практика, але без успіху, активне формування тренувань. Ми не використовуємо кращих навчальних предметів для виховання учнів. Значення оглядів не було обґрунтовано. (Прийнятний рівень).

Тут ми бачимо велику різницю між класами серед найвищих рівнів активності вищої адміністративної школи (100% - рівень) та керівників ВМО, які визначають 85% зросту та 15% - оптимально.

Тому сучасним школярам потрібен вчитель, готовий до професійної діяльності в рамках цього і чіткого вдосконалення професійної майстерності. Необхідність бути професіоналом, прагнутим до інноваційного типу мислення, може бути використана лише те, що

небезпечно потрапляє в цю культуру самовдосконалення та самовиховання. Відмінність від самоосвіти інноваційно робиться для її людей і людей у нижчих місцях, а також самої освіти в школі. Особисто збережена самоосвіта педагогічної праці надає педагогічної майстерності, і як результат - постійний саморозвиток педагогіки і використовується у навчальній роботі.

Підсумовуючи, що самоосвіта – це безперервна робота вчителя, що використовується для розширення та поглиблених знань та змін, що застосовуються в цій галузі, використовуючи їх творчість. Самоосвіта вчителя - завдання успішної роботи навчального закладу.

Готовність до вживання використовували для самоосвіти, самовдосконалення та було запропоновано анкету щодо інновацій.

Аналіз відповідей респондентів зауважив, що 90% працювали над саморозвитком систематично, 5% - періодично, ніхто - час від часу, а 5% - не відповідали на питання.

Майже всі активні форми навчання опитуються: 75% - часто, майже на різних уроках, 25% - після інших програм.

Позитивним є той факт, що в середньому рівні мотивації до інновацій переважає професійна мотивація: відповідно до використання (60%) інноваційна діяльність залучає час, що вимагає використання дослідників для вивчення. Вони також більш детально описали той факт, що інновації краще використовували педагогічні здібності. Фактори, яким «керують і довіряють середні колеги» та «власна продукція», описані в інших місцях. Це справедливий рівень недостатнього психологічного рівня льоду саморозвитку адміністрацій.

Згідно з дослідженнями, середні результати та фактори, що підвищують продуктивність технологій навчання, які також враховують власну ініціативу та креативність (35%); збережена методична практика літературних та курсових робіт, отриманих на 30% та 20%, кількість уроків колективу – 20%.

Усі респонденти не використовували методичну роботу в навчальному закладі як фактор, що дозволяє впроваджувати нові технології навчання. Це означає, що науково-методична робота в школі не призначена для діагностичної роботи і вимагає переходу до особисто орієнтованого управління.

Основними внутрішніми опозиціями, які створюють або затримують нові ідеї та технології, є ті, які ідеально реалізують реальність (50%) та відсутність впевненості, що є новим на практиці (20%). Не було відпрацьовано часу над новим, але компенсація за новостворені зусилля (10%) та нові технології не впевнені у своїх можливостях у 20% викладачів.

Вихователі різних факторів, які сприяють саморозвитку та перешкоджають їм.

Правда, надіслати цю думку означає, що для великої кількості респондентів громіздко готувати уроки за новими технологіями та обмежувати їх ресурси факторами, що перешкоджають розвитку викладацького складу. Середні фактори, що мотивують себе - це вища частка більш працюючих людей, які хочуть досягти своєї майстерності. Переконайтеся, що ці фактори є шкільними методами, і що вам потрібні проблеми зі сторонніми директорами.

Опитування учнів (62 особи) проводилось за допомогою розміщення вчителів з дітьми, які оцінювали ефективність та відзначали важливу оцінку.

За результатами ми можемо запропонувати більшій кількості гравців:

- ви знаєте, які з них стають цікавими в школі;
- чесна участь;
- брати участь у цьому дійсно реалізувати окремий підхід;
- завжди і часто пояснюйте власну думку;
- провідні дії навчаються оцінюванню знань учнів.

Більш науково задоволених ви бачите в школі та ваші ідеї, які не суперечать вчителям.

Педагогічна достовірність - це комплекс якостей, що досягають високого рівня самоорганізації професійної діяльності та її результатів. Створюючи особистісну заохочувальну модель вихователів, він використовує свої творчі можливості, використовуючи методи методичної роботи. Досвідчене вбивство у цих випадках затримувало моніторинг професійної спроможності викладацького складу та інноваційних підрозділів, які спрямовували менеджмент на самоосвітню діяльність.

Узагальнюючи результати ефективного спостереження, можна зробити такі пропозиції:

1. Середнє використання, яке бере участь у дослідженні, намагалось використовувати діяльність з самоосвіти, відкриття нових знань, готовність використовувати нові технології.

2. Розкрито рівень готовності вчителів до самоосвіти та самовдосконалення.

3. Найчастіше використовуються самовдосконалення, використовуючи наукову та методичну літературу, є кілька педагогічних працівників, які навчаються у колективних формальних методичних роботах.

4. Щоб вважати, що інновації для викладачів привабливі, необхідно використовувати рівень навчання для навчання.

5. Найважливішим фактором, який допомагає впроваджувати нові технології навчання, є власна ініціатива та творча педагогіка.

6. Використовуючи вищезазначене, основними питаннями, що враховують удосконалення нових технологій навчання, є:

- недостатність навчально-матеріальної бази навчальних закладів;
- велика інвестиція часу для підготовки уроків інноваційних технологій.

1.3. Педагогічна техніка як складова майстерності педагога

Важливою основою професійної педагогічної майстерності є педагогічна техніка. Вона, як сукупність професійних умінь, сприяє гармонійній єдності внутрішнього змісту діяльності вчителя і зовнішнього його вираження.

Друга група пов'язана з умінням вплинути на особистість і колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням, організація колективних творчих справ тощо.

Складові першої і другої груп педагогічної техніки спрямовані або на організацію внутрішнього самопочуття педагога, або на уміння це почуття адекватно виявити зовні. Тому педагогічну техніку умовно поділяють на внутрішню і зовнішню відповідно до мети її використання.

Внутрішня техніка вчителя – це не що інше, як управління емоційним станом. Коли молодий вчитель вперше починає спілкуватися з класом, у нього з'являються невпевненість, страх, стриманість, особливо коли за його роботою слідкують діти, вчителі, батьки, тобто його дії у всіх на виду. Це відбивається на думках молодого педагога, його голосі, фізичному самопочутті, а особливо на психічному стані. Тому, можна зрозуміти, що йдеться мова не лише про проблему «Як стриматися і не наламати дров», а й про проблему встановлення постійного рівня плідної та ефективної педагогічної взаємодії з учнями. Не давати волі почуттям – це одне, а от спрямувати свої почуття і думки, попередньо перетворивши їх у належний стан – це інше. Для вчителя це два найтіснішим чином взаємопов'язаних психологічних процеси, володіти якими потрібно навчитися.

Як же навчитися керувати своєю психікою? Адже самопочуття педагога не є особистою справою, бо його настрій відбивається і на учнях, і на колегах, і на батьках дітей. Кожне слово педагога не лише несе інформацію, а й передає ставлення до неї; оцінка учневі за відповідь - це і вияв того, як сприймає роботу школяра педагог, що впливає на стосунки у класі, створює певну атмосферу у навчанні. Досягти оптимального

внутрішнього стану у педагогічній діяльності важко, бо сама вона емоційно напружена, «це робота серця і нервів, це буквально щоденна і щогодинна витрата величезних душевних сил. Наша праця — це повсякчасна зміна ситуацій, що викликає то посилене збудження, то гальмування» [17]. Учитель повинен уміти зберігати працездатність, володіти ситуаціями для забезпечення успіху в діяльності і збереження свого здоров'я. Для цього важливо працювати над таким синтезом якостей і властивостей особистості, які дадуть змогу впевнено, без зайвого емоційного напруження здійснювати свою професійну діяльність:

- педагогічний оптимізм;
- впевненість у собі як в учителі, відсутність страху перед дітьми;
- уміння володіти собою, відсутність емоційного напруження;
- наявність вольових якостей (цілеспрямованість, самовладання, рішучість).

Усі ці якості характеризують психологічну стійкість у професійній діяльності. В основі її — позитивне емоційне ставлення до себе, учнів, праці. Саме позитивні емоції активізують, надихають учителя, надають йому впевненості, зумовлюють почуття радості, позитивно впливають на стосунки з дітьми, батьками, колегами. Негативні емоції гальмують активність, дезорганізують поведінку і діяльність, викликають тривожність, страх, підозру. Важливою умовою є дотримання душевної рівноваги. Тому не варто допускати похмурість, перебільшення чужих вад. Важливо звертатися до гумору, так само, як бути оптимістом і доброзичливою людиною.

Існують певні умови для формування цих якостей, а саме: розуміння соціальної ролі своєї професії, розвинуте почуття обов'язку, педагогічна правильність, емоційна чуйність, самоаналіз та самооцінка, професійне педагогічне мислення.

Педагогу також потрібно контролювати діяльність свого організму. Цей контроль спрямовується на міміку, рухи, темп мовлення, дихання і ін.

Молодому вчителю необхідний сеанс релаксації, а саме – заняття, під час якого людина фізично і психічного розслабляється. Особливо це потрібно тоді, коли вчитель відчуває невпевненість або страх перед дітьми.

Щодо зовнішньої техніки, то це гармонійна єдність внутрішнього змісту діяльності і зовнішнього його вияву. Педагог повинен навчитися адекватно й емоційно виразно відбити свій внутрішній стан, свої думки, почуття. Елементами зовнішньої техніки вчителя є вербальні (мовні) й невербальні засоби. Розглянемо детальніше невербальні засоби педагогічної техніки [9].

Пантоміміка – це рух тіла, рук, ніг. Вона допомагає виразити головне, малює образ. Красива і виразна постать педагога виражає внутрішню гідність особистості. Прямий крок, зібраність свідчать про впевненість педагога у своїх силах, знаннях. А сутулість, опущена голова, в'ялі рухи – про внутрішню слабкість людини, її невпевненість у собі. Вчителю потрібно виробити манеру правильно стояти перед учнями на уроці. Усі рухи і пози повинні приваблювати учнів своєю витонченістю і простотою. Дуже важливо вчителю відмовлятися від поганих звичок: погойдування, переминання з ноги на ногу, триматися за спинку стільця, вертати в руках зайві предмети і ін.

Жест педагога повинен бути органічним та стриманим, без різких широких помахів і гострих кутів. Краще використовувати круглі жести та скупі жестикуляцію. Розрізняють жести описові та психологічні. Описові відображають та ілюструють хід думок, вони інколи не дуже потрібні, але зустрічаються часто. Однак, найважливішими є психологічні жести, які виражають почуття. Слід врахувати, що жести, так само як і інші рухи тіла, найчастіше випереджають хід думок, висловлених учителем, а не йдуть за ними.

Щоб спілкування з дітьми було активним, необхідно займати відкриту позу: не схрещувати рук, повернутися обличчям до класу, зменшити дистанцію, оскільки це створює ефект довіри. Крок уперед

посилює значимість спілкування вчителя з класом, а назад – ніби дає відпочинок слухачам.

Для правильної постави учителю необхідно займатися спортом, а також використовувати спеціальні психофізичні та гімнастичні вправи.

Міміка – це мистецтво виражати свої думки, почуття, настрої, стан рухом м'язів обличчя. Відомо, що вираз обличчя і погляду діє на учнів сильніше, ніж слова. А емоційну значимість інформації підкреслюють жести і міміка.

Оскільки у процесі спілкування дітей з учителем вони вчать читати його обличчя, то згодом учні можуть розпізнати ставлення вчителя, його настрої тощо. Тому не слід нести у клас маску турбот та домашніх проблем. Обличчям і жестами необхідно виявляти лише те, що стосується справи. Звичайно вираз обличчя повинен відповідати характеру мовлення, стосунків. Він має виражати впевненість, позитивне ставлення, осуд, невдоволеність, радість, байдужість, зацікавленість. Найбільш виразними на обличчі є очі. Як кажуть, порожні очі – дзеркало порожньої душі.

Вчителю необхідно уважно вивчати можливості свого обличчя, навчитися користуватися виразним поглядом. Погляд має звертатися до дітей, створювати візуальний контакт. Необхідно уникати звертання погляду до стін, вікон, стелі.

Візуальний контакт є технікою, яку потрібно розвивати, у той же час потрібно намагатися тримати усіх учнів у полі зору.

З позиції педагогічної техніки поняття «зовнішність педагога» включає і одяг, і взуття, і зачіску, й інші атрибути (ювелірні прикраси, елементи косметики). Таким чином узгодження компонентів одягу і предметів, що його доповнюють, створює своєрідний ансамбль, який і називають зовнішністю.

Одяг педагога, інші компоненти його зовнішності є тими атрибутами, які покликані, гармонійно доповнювати його професійну діяльність, індивідуальні особливості. Адже своїм виглядом учитель впливає на настрої

та почуття вихованців, сприяє формуванню у них компонентів морально-естетичної культури. При цьому одяг має бути зручним для виконання необхідних педагогічних операцій: писати на дошці, працювати з демонстраційними або лабораторним обладнанням, сидіти, нахилитися, ходити між рядами парт, столів і т.ін. Поєднання стилю, естетичної виразності зручності – ось провідні критерії одягу педагога.

Висновки до першого розділу

Педагогічна техніка – «це уміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу. Це – володіння комплексом прийомів, який допомагає вчителю глибше, яскравіше, талановитіше виявити себе і досягти успіхів у виховній роботі» [9, 29].

Поняття педагогічна техніка містить дві групи складових. Перша пов'язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою: техніка володіння своїм організмом (мімікою, пантомімікою); керування емоціями, настроєм для зняття зайвого психічного напруження, збудження творчого самопочуття; опанування уміння соціальної перцепції (техніка керування увагою, уявою); техніка мовлення (керування диханням, дикцією, темпом мовлення).

Отже, досягнення виразності педагогічної техніки – лише одна із сходинок до педагогічної майстерності. Техніка без усвідомлення завдань педагогічної дії, без розуміння мотивів діяльності учнів, істинної суті результатів взаємодії залишиться порожньою формою, беззмістовною непрофесійною дією. Тож опанування її прийомами має здійснюватися у контексті підвищення загальної педагогічної культури вчителя на розвитку його професійної педагогічної майстерності.

РОЗДІЛ 2

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНІКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

2.1. Особливості та умови формування професійної техніки сучасного педагога

Найголовнішим в діяльності педагога фундаментом роботи є направленість її діяльності та професіоналізм знань. Але чому А.С.Макаренко стверджував, що для нього, в його практиці, та і для інших педагогів «стали вирішальними такі «дрібниці»: як стояти, як сидіти, як встати зі стільця, із-за стола, як підвищити голос, посміхнутися, як подивитись.

Антон Семенович неодноразово робив акцент на необхідність для вчителя володіти прийомами організації власної поведінки і впливові на учня. Він увів для позначення цього явища поняття «педагогічна техніка», яке може нагадувати педагогу про необхідність піклуватися не тільки про сутність нашої діяльності, а й про форму виявлення своїх намірів, свого духовного потенціалу. Адже «вихованець сприймає вашу душу та ваші думки виходячи не того, що знає, що у вас на душі робиться, а того, що бачить вас, слухає вас» [2, с.38].

Педагогічна техніка — це вміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу. Це — володіння комплексом прийомів, який допомагає вчителю глибше, яскравіше, талановитіше виявити себе і досягти успіхів у виховній роботі.

Поняття “педагогічна техніка» містить дві групи складових.

Перша група пов’язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою: техніка володіння своїм організмом (мімікою, пантомімікою);

керування емоціями, настроєм для зняття зайвого психічного напруження,

збудження творчого самопочуття; опанування уміння соціальної перцепції (техніка керування увагою, увагою);

техніка мовлення (керування диханням, дикцією, темпом мовлення).

Друга група пов'язана з умінням вплинути на особистість і колектив:

техніка організації контакту,

управління педагогічним спілкуванням,

організація колективних творчих справ тощо.

Складові першої і другої груп педагогічної техніки спрямовані або на організацію внутрішнього самопочуття педагога, або на вміння це почуття адекватно виявити зовні. Тому ми слідом за театральною педагогікою будемо умовно поділяти педагогічну техніку на зовнішню і внутрішню відповідно до мети її використання.

Внутрішня техніка — створення внутрішнього переживання особистості, психологічне настроювання вчителя на майбутню діяльність через вплив на розум, волю і почуття.

Зовнішня техніка — втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі: міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці [6, с.44].

Визначний педагог О.С. Макаренко писав: «Вихованець повинен вміти організовувати, ходити, жартувати, бути веселим, сердитим... себе так поводити, щоб кожен рух його виховував».

Ю.П. Азаров стверджував, що, по-перше, розвинена педагогічна техніка допомагає викладачеві глибше та яскравіше виразити себе у педагогічній діяльності, розкрити у взаємодії з учнями все найкраще, професійно значуще у його особистості. Досконала педагогічна техніка звільняє час та сили педагога для творчої роботи, дозволяє у процесі педагогічної взаємодії не відволікатися від спілкування з дітьми на пошуки потрібного слова чи пояснення невдалої інтонації.

Оволодіння педагогічною технікою, дозволяючи швидко і точно знайти потрібне слово, інтонацію, погляд, жест, а також зберігаючи спокій і

здатність до ясного мислення, аналізу в найгостріших і несподіваних педагогічних ситуаціях, призводить до зростання задоволеності педагога своєю професійною діяльністю.

По-друге, педагогічна техніка надає розвиваючий вплив і якості особистості. Важлива особливість педагогічних технік у тому, що вони носять виражений індивідуально-личностний характер, тобто. формуються з урахуванням індивідуальних психофізіологічних особливостей педагога. Індивідуальна педагогічна техніка залежить від віку, статі, темпераменту, характеру педагога, стану здоров'я, анатомо-фізіологічних особливостей.

Так, робота над виразністю, чистотою, грамотністю дисциплінує мислення. Опанування прийомами саморегуляції психічної діяльності веде розвитку емоційної врівноваженості як риси характеру тощо. Крім того, у реальній педагогічній взаємодії всі вміння вчителя у галузі педагогічної техніки виявляються одночасно. А самостереження дає змогу успішно коригувати відбір засобів вираження.

По-третє, у процесі оволодіння педагогічною технікою найповніше розкриваються моральні та естетичні позиції педагога, що відбивають рівень загальної та професійної культури, потенціал його особистості.

Усе сказане підкреслює, що педагогічна техніка є найважливішим інструментом педагога.

Компоненти педагогічної техніки

У поняття «педагогічна техніка» прийнято включати дві групи компонентів.

Перша група компонентів пов'язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою:

- володіння своїм організмом (міміка, пантоміміка);
- управління емоціями, настроєм (зняття надмірної психічної напруги, створення творчого самопочуття);
- соціально - перцептивні здібності (увага, спостережливість, увага);
- техніка мови (дихання, постановка голосу, дикція, темпи мови).

Друга група компонентів педагогічної техніки пов'язана з умінням впливати на особистість та колектив, та розкриває технологічну сторону процесу виховання та навчання:

- дидактичні, організаторські, конструктивні, комунікативні вміння;
- технологічні прийоми пред'явлення вимог, управління педагогічним спілкуванням та ін.

Міміка - це мистецтво висловлювати свої думки, почуття, настрої, стану рухом м'язів обличчя. Нерідко вираз обличчя та погляду надає на учнів сильніший вплив, ніж слова. Жести та міміка, підвищуючи емоційну значущість інформації, сприяють кращому її засвоєнню.

Слухачі «читають» обличчя педагога, вгадуючи його ставлення, настрої, тому воно має не лише висловлювати, а й приховувати почуття. Найбільш виразні на обличчі людини очі – дзеркало душі. Вчителю слід уважно вивчити можливості свого обличчя, уміння користуватися виразним поглядом. Погляд вчителя має бути звернений до дітей, створюючи візуальний контакт.

Пантоміміка – це рух тіла, рук, ніг. Вона допомагає виділити головне, малює образ.

Педагогу необхідно виробити манеру правильно стояти перед тими, хто навчається на занятті. Всі рухи та пози повинні залучати слухачів своєю витонченістю та простотою. Естетика пози не терпить поганих звичок: переминання з ноги на ногу, опори на спинку стільця, обертання до рук сторонніх предметів, чухання голови тощо.

Жест педагога має бути органічним та стриманим, без різких широких помахів та відкритих кутів.

Щоб спілкування було активним, слід мати відкриту позу, не схрещувати руки, повернутись обличчям до аудиторії, зменшити дистанцію, що створює ефект довіри. Рекомендується рух вперед і назад класом, а не в сторони. Крок уперед посилює важливість повідомлення, допомагає

зосередити увагу аудиторії. Відступаючи назад, промовець ніби дає відпочити слухачам.

Управління емоційним станом передбачає оволодіння способами саморегуляції, яких можна віднести: виховання доброзичливості та оптимізму; контроль своєї поведінки (регуляція м'язової напруги, темпу рухів, мовлення, дихання); самонавіювання та ін.

Техніка мови. Процес сприйняття та розуміння мови вчителя учнями тісно пов'язаний із складним процесом навчального слухання, на яке, за підрахунками вчених, доводиться приблизно? всього навчального часу. Тому процес правильного сприйняття учнями навчального матеріалу залежить від досконалості мовлення вчителя.

Якою б не була цікава та пізнавальна мова, вважає І.Р. Калмикова, вона буде сприйнята слухачами, якщо виступаючий скаже її нечленороздільно, хрипким, слабким, невиразним голосом. Голос при виступі так само важливий, як і зміст промови, зовнішність, манери оратора. За допомогою голосу він доносить повідомлення до аудиторії. Людський голос - могутній засіб на публіку. Завдяки гарному, звучному голосу оратор може з перших хвилин привернути увагу слухачів, завоювати їхню симпатію та довіру.

Крім того, голос може сприяти професійній кар'єрі людини, а може перешкоджати їй.

Голос здатний висловлювати думки та почуття людини. У педагогічній діяльності надзвичайно важливо говорити виразно та просто, виступаючи з лекцією, доповіддю, декламуючи вірші та прозу; володіти інтонацією і силою голосу, продумуючи кожную фразу, пропозицію, акцентуючи значні слова та висловлювання грамотно користуючись ними у різних ситуаціях. Голос - основний виразний засіб мовлення педагога, яким він повинен вміти користуватися досконало. П. Сопер вважає, що «ніщо так не впливає на ставлення до нас людей як враження від нашого голосу. Але нічим так не зневажають, і ніщо так не потребує постійної уваги. Володіння голосом пов'язане безпосередньо з розвитком фонаційного (звукового), так званого

мовного дихання. Це своє чергу, дає можливість передавати естетичне і емоційне багатство мови педагога, як допомагаючи у спілкуванні, а й впливаючи на почуття, думки, поведінка і вчинки учнів.

Опанувати техніку мови - значить мати мовленнєве дихання, голос, мати гарну дикцію і орфоепічну вимову. Педагогу потрібно постійно працювати над дикцією, диханням та голосом.

Дихання забезпечує життєдіяльність організму, фізіологічну функцію. Водночас воно виступає і енергетичною базою мови. Мовленнєве дихання називається фонаційним (від грец. *phono* - звук). У повсякденному житті, коли наша мова є переважно діалогічною, дихання не викликає труднощів. Відмінність фонаційного дихання від фізіологічного полягає в тому, що вдих і видих звичайного дихання здійснюються через ніс, вони короткі та рівні за часом. Послідовність звичайного фізіологічного дихання – вдих, видих, пауза. Для мови звичайного фізіологічного дихання не вистачає. Мова та читання вимагають більшої кількості повітря, економного його витрачання та своєчасного його відновлення. Інша та послідовність дихання. Після короткого вдиху – пауза, а потім довгий звуковий видих.

Існують спеціальні вправи, створені задля розвиток дихання. Мета вправ з дихання - не вироблення вміння вдихати максимальну кількість повітря, а тренування в умінні раціонально витратити нормальний запас повітря. Оскільки звуки створюються при видиху, його організація є основою постановки дихання, що має бути повним, спокійним і непомітним.

Дикція - це чіткість і правильність вимови, слухних звуків, які забезпечуються правильною роботою органів мови. Артикуляційний апарат повинен працювати активно, без надмірної напруги. Всі звуки та їх поєднання потрібно вимовляти чітко, легко та вільно у будь-якому темпі.

Усі дикційні порушення мови і голоси діляться на органічні (їх виправленням займаються логопеди) і неорганічні (вони піддаються виправленню шляхом вправ), пов'язані з млявістю апарату артикуляції (губ, язика, щелепи), нечітким виголошенням приголосних («каша в роті»).

Серед викладачів зустрічаються люди, у яких голос ставиться самою природою, але це нечасто. Та й хороший голос за відсутності спеціального тренування з роками зношується.

Таким чином, підбиваючи підсумок усьому вищесказаному, можна дійти невтішного висновку у тому, що педагогічна техніка, що представляє комплекс умінь, навичок і знань, дозволяють викладачеві бачити, чути і відчувати своїх вихованців, є необхідним компонентом професійної педагогічної майстерності.

2.2. Характеристика шляхів формування педагогічної техніки вчителя

Питання професійної майстерності учителя простежуються у творчості відомих західноєвропейських педагогів XVI-XIX ст.

Видатний чеський педагог Я.А. Коменський вважав, що вчитель повинен бути людиною високої культури, енциклопедично освіченим і досконало володіти мистецтвом слова.

Ж.Ж.Руссо високо цинив талант і здібності педагога, які на його думку, є необхідною умовою для оволодіння мистецтвом виховання.

Й.Г. Песталоцці джерелом педагогічного мистецтва вважав любов до дітей, яка може замінити талант і підготовку вчителя.

Проблема майстерності педагога і оволодіння ним педагогічною майстерністю знайшли відображення і у творах видатних вітчизняних мислителів, діячів освіти дорядянського періоду. К.Д.Ушинського основною ознакою майстерності вважав творчість педагога. Також, на його думку, для мистецтва виховання крім знань потрібні ще й здібності.

Видатний вчений, діяч народної освіти М.Г.Пирогов серед ознак, за якими, на його думку, можна визначити рівень педагогічної майстерності, називав здатність вчителя підтримувати увагу, розуміння індивідуальних особливостей дітей.

У педагогіці 20-30-х років педагогічна техніка розглядалась як обов'язковий компонент професійної майстерності вчителя. У цей період була здійснена спроба створити методику навчання педагогічній майстерності.

На початку 20-х років у Москві працювало дві студії по навчанню студентів і молодих вчителів професійній майстерності (керівники Т.К.Маркар'ян, С.М.Фрідман). У системі Т.К.Маркар'яна відпрацьовувались психологічні і педагогічні прийоми, запозичені з методики навчання акторської майстерності. Заслуговує також на увагу запропонований Я.Мамонтовим «художньо-дидактичний метод». У його методі важливу роль відіграють мімічні і пластичні засоби.

Ці підходи були інтегровані у працях А.С.Макаренка, який вперше виділив навчання педагогічній техніці у самостійний напрям професійної підготовки вихователя, розкриваючи як зміст, так і методи такого навчання. В систему компонентів педагогічної техніки він включає ряд умінь: володіння мімікою, жестами, поглядом, рухом, голосом, педагогічну спостережливість, винахідливість, дотепність, уміння, настроювати себе на щирі, доброзичливі стосунки з учнями. На кінець 60-х років стає очевидним непродуктивність емпіричного підходу до розв'язання проблеми формування професійних умінь учителя. Володіння педагогічною технікою розглядається як компонент педагогічної майстерності, як умова дотримання учителем норм педагогічної етики, як засіб здійснення навіюючого впливу.

При будь-якому підході до визначення змісту педагогічної техніки постійно зберігається ряд елементів, а саме: культура спілкування вчителя з учнями; саморегуляція психічної діяльності (самоконтроль, витримка та ін.), управління внутрішнім самопочуттям; оволодіння увагою аудиторії; виразний показ почуттів і відношень (міміка, пантоміміка, зовнішній вигляд педагога); володіння мовою (голос, дихання, дикція, грамотність, інтонаційна гнучкість, емоційна виразність та ін.). Загальною ознакою цих

елементів є їх найтісніший зв'язок з індивідуальними особливостями вчителя.

У педагогічній техніці виділяються ніби два напрямки. Одна група її елементів спрямована на встановлення оптимальних взаємовідносин з дітьми. Друга – на ефективне використання у ній взаємодії внутрішньої і зовнішніх, предметних, матеріальних об'єктів. Складові обох груп педагогічної техніки спрямовані на організацію внутрішнього самопочуття педагога, або на уміння це почуття адекватно виявити зовні. Через це будемо умовно поділяти педагогічну техніку відповідно до мети її використання на внутрішню і зовнішню.

3. Внутрішня техніка – створення внутрішнього переживання особистості, психологічне настроювання вчителя на майбутню діяльність через вплив на розум, волю і почуття. Учитель повинен уміти зберігати працездатність, володіти ситуаціями для забезпечення успіху в діяльності і збереження свого здоров'я. Важливим елементом внутрішньої техніки вчителя є регуляція емоційної сфери – формування емоційної стійкості у професійній діяльності. Саморегуляція є важливим аспектом професійної діяльності педагога. Необхідність саморегуляції виникає в таких випадках: педагог зустрічається з важковирішуваною, новою і незвичайною для нього ситуацією; проблема немає однозначного вирішення (його або немає на даний час, або є декілька альтернативних його варіантів, з яких важко вибрати оптимальний); педагог знаходиться в стані підвищеної емоційної і фізичної напруги, яка спонукає його до імпульсивних дій; рішення про те, як діяти, педагогу доводиться приймати не роздумуючи, в умовах жорсткого дефіциту часу; дії педагога оцінюються з боку, він постійно знаходиться в полі зору колег, дітей, інших людей. Шляхи регуляції власного самопочуття: вольовий вплив; аутогенне тренування.

4. Зовнішня техніка – втілення внутрішнього переживання особистості вчителя в його тілесній природі: міміці, голосі, рухах, пластиці. Елементами зовнішньої техніки вчителя є вербальні та невербальні засоби.

Первинна класифікація компонентів системи невербальних знаків має психофізичну основу:

Проксиміка (від лат. «близькість») – просторове розміщення комунікаторів. Відстань між тими, хто спілкується, є ознакою характеру взаємодії і називається міжособистісним простором (або дистанцією спілкування). Засоби проксиміки виконують здебільшого регулювальну функцію спілкування.

Кінесика – «мова тіла», «мова зовнішнього вигляду вчителя». Виразальні рухи тіла людини також називають пантомімікою. Елементами кінесики є жести, міміка, візуальний контакт.

Акустика лежить в основі сприймання мовлення. Об'єктами розгляду є інтонація, пауза та педагогічний голос.

5. Узагальнення:

Таким чином, педагогічна техніка – сукупність прийомів, професійних умінь. Її засоби – мовлення і невербальні засоби спілкування. Педагогічна техніка є найважливішою складовою частиною професійної майстерності.

Важливими вимогами педагогічної техніки є:

- мистецтво одягатися з урахуванням особливостей професійної діяльності;
- володіння своїм тілом: уміння ходити, сидіти, стояти;
- володіння мімікою, жестами;
- сформованість мовленнєвої культури: правильне професійне дихання, чітка дикція, належні темп і ритм, логічна побудова висловлювань тощо;
- вироблення оптимального стилю в навчально-виховній діяльності;
- уміння вправно й доцільно здійснювати окремі дидактичні операції (писати на дошці, користуватися технічними й наочними засобами навчання, ставити запитання, слухати відповіді, оцінювати навчальну діяльність студентів і т. ін.);
- здатність керувати своїм психічним станом і станом вихованців.

Зовнішня виразність досягається наступним шляхом: слід навчитися диференціювати і адекватно інтерпретувати невербальну поведінку інших людей, розвивати вміння «читати обличчя», розуміти мову тіла, часу, простору у спілкуванні; необхідно прагнути розширити особистісний діапазон різних засобів шляхом тренувальних вправ (розвиток постави, ходи, міміки, організації простору, візуального контакту) і самоконтролю зовнішньої техніки; потрібно домагатися того, щоб використання зовнішньої техніки йшло органічно з внутрішнім переживанням як логічне продовження педагогічного завдання, думки і почуття учителя.

Досягнення виразності педагогічної техніки - лише одна із сходинок до педагогічної майстерності. Техніка без усвідомлення завдань педагогічної дії, без розуміння мотивів діяльності учнів, істинної сутності результатів взаємодії залишиться порожньою формою, беззмістовною непрофесійною дією. Тож опанування її прийомами має здійснюватися в контексті підвищення загальної педагогічної культури вчителя.

Говорячи про педагогічну культуру, варто зазначити, що ідеальних людей не існує, а відповідно, не існує й ідеальних педагогів. Але, до найважливіших якостей викладача кожен з упевненістю може зарахувати прагнення до самовдосконалення і творчості, а також щирість, вимогливість, відповідальність, почуття обов'язку, професійну гідність, точність та якість викладу своєї науки. Наявність цих якостей дозволяє з повагою і захопленням ставитися до тих, хто володіє ними.

2.3. Педагогічний інструментарій щодо формування педагогічної техніки сучасного вчителя початкової школи

Педагогічна техніка відбиває рівень майстерності педагога. Від того, як і якими прийомами навчання і виховання він володіє, залежить ступінь розвитку суб'єктів навчання (виховання).

Педагогічна техніка – найважливіша складова частина педагогічної майстерності і володіти професією педагога – значить не тільки вивчити й

освоїти теорію, зміст роботи, але й опанувати педагогічною технікою. Мова йде про автоматизацію багатьох компонентів педагогічної діяльності, без яких ця діяльність не може бути успішною.

«Педагогічна техніка, – пише Г.І.Баланюк, – виражається в доцільному підборі педагогічних засобів, в об'єднанні їхній у логічне ціле, у точності, а з зовнішньої сторони – швидкості, легкості, досконалості, у свого роду педагогічній естетиці виконаної чи деталі цілих систем».

Істотною ознакою оволодіння педагогічною технікою Г.І.Баланюк вважає уміння швидко орієнтуватися в обстановці і відбирати засоби і прийоми впливу, розраховані на пробудження сил і здібностей вихованців; оволодіння окремими засобами і прийомами впливу, їх сукупністю; створення нових, більш ефективних засобів і прийомів навчально-виховної діяльності; уміння використовувати сильні сторони учня і колективу і нейтралізувати слабкі; нарешті, максимальне використання своїх виховних можливостей [20, с.72-73].

Між педагогічною технікою і технічними засобами навчання існує своєрідний закономірний зв'язок. Ефективність педагогічної техніки багато в чому визначається умінням педагога опертися в її використанні на технічні засоби. У свою чергу, ефективність застосування технічних засобів залежить від уміння вчителя органічно сполучити їх з педагогічною технікою. Отже, продуктивність педагогічної праці знаходиться в прямої залежності від уміння педагога гармонійно сполучити в єдиній системі педагогічну техніку та технічні засоби праці.

Можливості педагогічної техніки дуже великі, хоча і не безмежні. На кожному окремому відрізку часу вони обмежені розумовими і фізичними можливостями педагога, рівнем його розвитку. Оволодіння педагогічною технікою вимагає завзятої систематичної праці, витрат нервової енергії. Оволодіння технічними засобами – процес більш легкий і швидкий, але він жорстко обмежений заданою програмою.

Щодо засобів суцільно організаційної техніки, то до них відносяться засоби складання, копіювання й оперативного розмноження матеріалів і документів, засобу обробки, збереження і пошуку матеріалів, документів, засобу зв'язку й ін.

Як вже було сказано вище, важливою основою професійного педагогічного мислення є педагогічна техніка. Вона, як сукупність професійних умінь, сприяє гармонійній єдності внутрішнього змісту діяльності вчителя і зовнішнього його вираження.

Педагогічна техніка – це вміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу. Це – володіння комплексом прийомів, який допомагає вчителю глибше, яскравіше, талановитіше виявити себе і досягти успіхів у виховній роботі.

Поняття педагогічна техніка містить дві групи складових. Перша пов'язана з вмінням педагога керувати своєю поведінкою: техніка володіння своїм організмом (мімікою, пантомімікою); керування емоціями, настроєм для зняття зайвого психічного напруження, збудження творчого самопочуття; опанування вміння соціальної перцепції (техніка керування увагою, увагою); техніка мовлення (керування диханням, дикцією, темпом мовлення).

Друга група пов'язана з вмінням вплинути на особистість і колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням, організація колективних творчих справ тощо.

Складові першої і другої груп педагогічної техніки спрямовані або на організацію внутрішнього самопочуття педагога, або на вміння це почуття адекватно виявити зовні. Тому педагогічну техніку умовно поділяють на внутрішню і зовнішню відповідно до мети її використання [5, с.69].

Внутрішня техніка вчителя – це не що інше, як управління емоційним станом. Коли молодий вчитель вперше починає спілкуватися з класом, у нього з'являються невпевненість, страх, стриманість, особливо коли за його роботою слідкують діти, вчителі, батьки, тобто його дії у всіх на виду. Це

відбивається на думках молодого педагога, його голосі, фізичному самопочутті, а особливо на психічному стані. Тому, можна зрозуміти, що йдеться мова не лише про проблему «Як стриматися і не наламати дров», а й про проблему встановлення постійного рівня плідної та ефективної педагогічної взаємодії з учнями. Не давати волі почуттям – це одне, а от спрямувати свої почуття і думки, попередньо перетворивши їх у належний стан – це інше. Для вчителя це два найтіснішим чином взаємопов’язаних психологічних процеси, володіти якими потрібно навчитися.

Як же навчитися керувати своєю психікою? Найкраще знову таки в навчальному закладі під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін з паралельним тренінгом щодо техніки дії. Але більшість студентів, як свідчать результати практики, можуть багато чого навчитися, читаючи різноманітну літературу з цього питання – від аутотренінгу до медитації. Суть отриманих даних – пізнання самого себе (у певних звісно межах), а також набуття цілком конкретних навичок і умінь саморегуляції. Серед найважливіших кроків саморегуляції можна визначити такі:

- виховання доброзичливості та оптимізму;
- контроль своєї поведінки (регуляція м’язевого напруження, темпу рухів, мовлення, дихання);
- розрядка у діяльності (працетерапія, музико терапія, бібліотерапія, гумор, імітаційна гра);
- самонавіювання [11, с.82].

Важливою умовою є дотримання душевної рівноваги. Тому не варто допускати похмурість, перебільшення чужих вад. Важливо звертатися до гумору, так само, як бути оптимістом і доброзичливою людиною.

Існують певні умови для формування цих якостей, а саме: розуміння соціальної ролі своєї професії, розвинуте почуття обов’язку, педагогічна правильність, емоційна чуйність, самоаналіз та самооцінка, професійне педагогічне мислення.

Педагогу також потрібно контролювати діяльністю свого організму. Цей контроль спрямовується на міміку, рухи, темп мовлення, дихання і ін.

Молодому вчителю необхідний сеанс релаксації, а саме – заняття, під час якого людина фізично і психічного розслабляється. Особливо це потрібно тоді, коли вчитель відчуває невпевненість або страх перед дітьми.

Щодо зовнішньої техніки, то це гармонійна єдність внутрішнього змісту діяльності і зовнішнього його вияву. Педагог повинен навчитися адекватно й емоційно виразно відбити свій внутрішній стан, свої думки, почуття. Елементами зовнішньої техніки вчителя є вербальні (мовні) й невербальні засоби. Розглянемо детальніше невербальні засоби педагогічної техніки.

Пантоміміка – це рух тіла, рук, ніг. Вона допомагає виразити головне, малює образ. Красива і виразна постать педагога виражає внутрішню гідність особистості. Пряма хода, зібраність свідчать про впевненість педагога у своїх силах, знаннях. А сутулість, опущена голова, в'ялі рухи – про внутрішню слабкість людини, її невпевненість у собі. Вчителю отрібно виробити манеру правильно стояти перед учнями на уроці. Усі рухи і пози повинні приваблювати учнів своєю витонченістю і простотою. Дуже важливо вчителю відмовлятися від поганих звичок: погойдування, переминання з ноги на ногу, триматися за спинку стільця, вертїти в руках зайві предмети і ін. [12, с.90]

Жест педагога повинен бути органічним та стриманим, без різких широких помахів і гострих кутів. Краще використовувати круглі жести та скупі жестикуляцію. Розрізняють жести описові та психологічні. Описові відображають та ілюструють хід думок, вони інколи не дуже потрібні, але зустрічаються часто. Однак, найважливішими є психологічні жести, які виражають почуття. Слід врахувати, що жести, так само як і інші рухи тіла, найчастіше випереджають хід думок, висловлених учителем, а не йдуть за ними.

Щоб спілкування з дітьми було активним, необхідно займати відкриту позу: не схрещувати рук, повернутися обличчям до класу, зменшити дистанцію, оскільки це створює ефект довіри. Крок уперед посилює значимість спілкування вчителя з класом, а назад – ніби дає відпочинок слухачам.

Для правильної постави учителю необхідно займатися спортом, а також використовувати спеціальні психофізичні та гімнастичні вправи.

Міміка – це мистецтво виражати свої думки, почуття, настрої, стан рухом м'язів обличчя. Відомо, що вираз обличчя і погляду діє на учнів сильніше, ніж слова. А емоційну значимість інформації підкреслюють жести і міміка.

Оскільки у процесі спілкування дітей з учителем вони вчать читати його обличчя, то згодом учні можуть розпізнати ставлення вчителя, його настрої тощо. Тому не слід нести у клас маску турбот та домашніх проблем. Обличчям і жестами необхідно виявляти лише те, що стосується справи. Звичайно вираз обличчя повинен відповідати характеру мовлення, стосунків. Він має виражати впевненість, позитивне ставлення, осуд, невдоволеність, радість, байдужість, зацікавленість. Найбільш виразними на обличчі є очі. Як кажуть, порожні очі – дзеркало порожньої душі.

Вчителю необхідно уважно вивчати можливості свого обличчя, навчитися користуватися виразним поглядом. Погляд має звертатися до дітей, створювати візуальний контакт. Необхідно уникати звертання погляду до стін, вікон, стелі.

Візуальний контакт є технікою, яку потрібно розвивати, у той же час потрібно намагатися тримати усіх учнів у полі зору [8, с.65].

Отже, досягнення виразності педагогічної техніки – лише одна із сходинок до педагогічної майстерності. Техніка без усвідомлення завдань педагогічної дії, без розуміння мотивів діяльності учнів, істинної суті результатів взаємодії залишиться порожньою формою, беззмістовною непрофесійною дією. Тож опанування її прийомами має здійснюватися у

контексті підвищення загальної педагогічної культури вчителя на розвитку його професійного педагогічного мислення.

Самопочуття педагога не є особистою справою, бо його настрої відбивається і на учнях, і на колегах, і на батьках дітей. Кожне слово педагога не лише несе інформацію, а й передає ставлення до неї; оцінка учневі за відповідь — це і вияв того, як сприймає роботу школяра педагог, що впливає на стосунки у класі, створює певну атмосферу у навчанні. Досягти оптимального внутрішнього стану у педагогічній діяльності важко, бо сама вона емоційно напружена, “це робота серця і нервів, це буквально щоден-гіа і щогодинна витрата величезних душевних сил. Наша праця – це повсякчасна зміна ситуацій, що викликає то посилене збудження, то гальмування»¹. Учитель повинен уміти зберігати працездатність, володіти ситуаціями для забезпечення успіху в діяльності і збереження свого здоров'я. Для цього важливо працювати над таким синтезом якостей і властивостей особистості, які дадуть змогу впевнено, без зайвого емоційного напруження здійснювати свою професійну діяльність:

- педагогічний оптимізм;
- впевненість у собі як в учителі, відсутність страху
- перед дітьми;
- уміння володіти собою, відсутність емоційного напруження;
- наявність вольових якостей (цілеспрямованість, самовладання, рішучість) [7, с.84].

Усі ці якості характеризують психологічну стійкість у професійній діяльності. В основі її — позитивне емоційне ставлення до себе, учнів, праці. Саме позитивні емоції активізують, надихають учителя, надають йому впевненості, зумовлюють почуття радості, позитивно впливають на стосунки з дітьми, батьками, колегами. Негативні емоції гальмують активність, дезорганізують поведінку і діяльність, викликають тривожність, страх, підозру. А.С.Макаренко вважав, що в дитячому колективі повинна

бути «постійна бадьорість, ніяких похмурих облич, ніяких кислих виразів, постійна готовність діяти, райдужний настрій, саме мажорний, веселий, бадьорий настрій». Мажорний тон колективу сприяє успішному просуванню до мети, подоланню труднощів. Цікавий досвід створення мажорної атмосфери у школі наводить Ш. О. Амонашвілі, розповідаючи про вчительку III класу Мзію Чконія. Під час письмових робіт на уроках математики і рідної мови за згодою дітей вона вмикає магнітофон з мажорною музикою, яка звучить тихо, приглушено. Вчителька твердить, що під музику діти працюють успішніше. Так, говорить вона, на уроках з увімкненим магнітофоном кожний учень розв'язує на два-три приклади більше, ніж без музики.

Джерелом такої атмосфери захоплюючого життя колективу є педагог, який, за словами А.С. Макаренка, повинен бути «таким же радісним, як колектив». Він створює атмосферу дружності, доброзичливості. Що для цього потрібно? Захоплюватися справою і тамувати негативні емоції, не дозволяти собі перебільшувати чужі недоліки, гіперболізувати «ненормальні дитячі наміри і дії» [12].

Хлопчина з'їжджає перилами майже в обійми вчителя. Задоволення від спуску зразу зникає, і він опускає очі. «Вчитель навіть слова не вимовив. Просто подивився серйозно. Вчитель роздає щоденники і скаржиться: «Рука стомилася писати зауваження». А зауваження у всіх: «Заповнюй щоденник акуратніше!» Що це, прагнення до позитивного контакту? Навряд. Краще було б на перший раз повчити, як робити цю справу якісно.

Учителеві треба вміти грати, причому не тільки зовні. Доброзичливий вираз обличчя потрібний не лише для того, щоб настроїтися на мажор, він збуджує центри позитивних емоцій і створює хороший настрій. При такій грі прийоми поведінки закріплюються і характер змінюється. Тому не можна ходити з похмурим, нудьгуючим обличчям навіть тоді, коли настрій у вас поганий. Учитель з природною привітною посмішкою і сам стає життєрадісним. Якщо ж поганий настрій не відступає, слід змусити себе

посміхнутися, утримати кілька хвилин посмішку і подумати про щось приємне. Поганий настрій почне розмиватися. Ви заспокоєтесь, і до вас може повернутися притаманний вам оптимізм.

Якщо ми зовні не виявляємо емоцій, це не виключає їхньої негативної дії. На ґрунті постійних негативних реакцій розвиваються різноманітні захворювання. Для нейтралізації їх потрібні не просто гальмування, уникнення ситуацій, що викликають негативні стани, а й розрядка негативних емоцій за допомогою утворення вогнищ захисного збудження, якими можуть бути музика, спілкування з природою, працетерапія, читання книжок (бібліотерапія), гумор. Тут допоможе розумне захоплення спортом, що дає «м'язову радість».

Можна навіть рекомендувати список музичних творів, звучання яких діє заспокійливо (П. І. Чайковський. Пісня без слів; В. А. Моцарт. Нічна серенада: друга частина для струнного оркестру тощо). Проте сприймання музики – індивідуальне, і кожен обирає для цього свої улюблені твори. Музикотерапія використовується для лікування і створення доброго настрою здавна. Вона передбачає наявність у вчителя хорошої фонотеки, вміння грати на музичних інструментах. Причому важливий не рівень музичних здібностей, а ступінь задоволення, яке отримує людина від цих занять. У чому сутність цього прийому? Переключаючись у сферу мистецтва, ми отримуємо позитивні емоції, дія яких гальмує негативне ставлення і сприяє врівноваженню емоційного стану. У цьому сутність прийому захисного збудження.

Цей самий механізм покладено і в основу бібліотерапії, яка допомагає заспокоїтися, настроїтися на філософські роздуми або ж, навпаки, збудити потребу активно діяти. Читаючи, людина непомітно для себе захоплюється світом, який створив письменник, стає наче співучасником подій. Вона і радіє, і думає, і переживає разом з героями твору, забуваючи власні проблеми.

Можна скористатися і працетерапією, і танцювальною терапією. Всі ці способи впливу пов'язані з підключенням до тієї діяльності, яка приносить задоволення. Вони важливі не лише тому, що допомагають зняти напруження, оптимізувати настрій, а й тому, що дають можливість залучити учнів до духовних цінностей, близьких учителю, навчаючи їх керуватися такими самими способами. Гумор, який так цінують учні у спілкуванні з педагогом, також справляє позитивний вплив на емоційну сферу. Кожний учитель може пригадати, як у складній ситуації йому вдавалося безболісно відновити робочу атмосферу дотепним зауваженням, вимогою, висловленою в гумористичному тоні. Ось учитель тихо попереджає: «Діти, я встала сьогодні не на ту ногу, тому сидіть тихо, бо можу розсердитися». Інша вчителька зробила зауваження учневі, який любив сидіти на стільці, нахиливши його і спираючи лише на задні ніжки. Він не прореагував, і вчителька відчула, як почало наростати напруження. Замість того щоб дати волю невдоволенню, вона спокійно сказала: «Будь ласка, опусти на підлогу всі свої шість ніг».

До чинників, що сприяють підтриманню бадьорого стану вчителя, належить і увага до естетики одягу, що, на думку А. С. Макаренка, є елементом педагогічного артистизму, гри, яка забезпечує внутрішню підтягнутість і духовну мобілізацію.

Отже, нормальним тоном учителя має бути мажор, треба досягти внутрішнього спокою, впевненості у своїх силах, силах колективу. При цьому слід прислухатися до застереження А. С. Макаренка: «Він (тон) ні в якому разі не повинен мати характеру піднесеної, постійної бурхливості, істеричної напруженості, яка завжди неприємно б'є в очі і яка загрожує при першій невдачі зірватися і перейти в розчарування».

Стан сформованості педагогічної техніки майбутніх вихователів дитячого садка вивчався у студентів дошкільних факультетів та відділень НПУ ім.М.П.Драгоманова, Глухівського державного педагогічного інституту

ім.С.М.Сергєєва-Ценського, Полтавського державного педагогічного університету ім.В.Г.Короленка, Переяслав-Хмельницького державного педагогічного інституту ім.Г.С.Сковороди. Для збору інформації з проблеми дослідження була розроблена методика обстеження й система диференціації отриманих результатів за критеріями з їх показниками та індикаторами. Застосовувалося анкетування, бесіди, спостереження, виконання серії педагогічних завдань та інші методи.

Результати констатуючого експерименту показали, що процес формування педагогічної техніки не має системного характеру, а виявлений рівень педагогічних умінь – недостатній. Так, тільки 8,% респондентів мають високий рівень сформованості педагогічної техніки, 38,4% - середній рівень, і 53,6% – низький.

Констатуючий експеримент виявив пряму залежність між рівнем теоретичних знань про педагогічну техніку і практичними вміннями студентів. Це підтверджують і дані кореляції – найтісніші зв'язки між теоретичним і методичним критеріями ($r=0,89$), теоретичним і комунікативним ($r=0,82$). Показники теоретичного та комунікативного критерію були найнижчими і в експериментальних, і в контрольних групах. Так, низький рівень теоретичного критерію виявлено у 60,3% студентів експериментальних груп і 64,3% в контрольних групах. Такий же рівень комунікативного критерію показали 55,9% студентів експериментальних груп і 58,6% – контрольних. Це засвідчує те, що поверхові знання про складові педагогічної техніки, або ж їх відсутність не сприяють успішному формуванню важливих професійних умінь вихователя, таких, наприклад, як уміння невербального спілкування, уміння психотехніки, техніки мовлення.

Найвищі показники були виявлені у студентів за мотиваційним критерієм. Високий рівень в експериментальних групах склав 32,4%, а в контрольних – 30%. Але, однієї любові до дітей і великого бажання працювати з ними недостатньо для того, щоб на належному рівні виконувати професійну діяльність. Для цього необхідні передусім ґрунтовні

знання та тривала, певним чином організована, систематична робота щодо вироблення професійних умінь.

Аналіз отриманих результатів дає підстави стверджувати, що причинами недостатнього рівня сформованості вмінь педагогічної техніки є поверхневі безсистемні знання про педагогічну техніку та способи її формування, нерозвинені педагогічні здібності, психолого-педагогічні чинники. Серед них чільне місце, на наш погляд, посідають усвідомлення перспективи щодо застосування отриманих знань і вмінь у практичній діяльності за фахом та наявність матеріальної бази: програм, книг, спеціально обладнаних аудиторій, тощо.

Орієнтуючись на класифікацію професійних умінь педагога дошкільного закладу, запропоновані Є.Панько, Л.Семушиною та беручи до уваги структуру педагогічної техніки вчителя, розроблену Н.Тарасевич, С. Омельченком, ми пропонуємо комплекс педагогічних умінь вихователя дитячого садка. На наш погляд, педагогічна техніка містить три групи вмінь.

Перша група – це вміння самопрезентації педагога: а) уміння створювати естетично виразний і привабливий зовнішній вигляд - постава, одяг, взуття, зачіска, макіяж, парфуми; б) уміння невербальної взаємодії - міміка, пантоміміка, жестика, такесика, візуальний контакт; в) уміння психотехніки - аналіз і керівництво психофізичним станом свого організму завдяки рефлексії; розуміння психічного стану вихованців завдяки соціальній перцепції та емпатійності; вміння адекватно виявляти свої почуття; логічна послідовність виконання дій та вибір темпу своєї діяльності; г) уміння вербальної взаємодії -техніка мовлення: дихання, дикція, голос, темпоритм; володіння комунікативними якостями мовлення – правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність, пестливість. Слід зазначити, що вищеназвані вміння у запропонованій класифікації подані не за ступенем значущості, а в порядку сприйняття вихователя дітьми.

Друга група передбачає вміння вихователя взаємодіяти з вихованцями:

а) психолого-педагогічні – аналітичні, проєктивні, конструктивні, організаційні, комунікативні; б) фахово-методичні вміння – навчати малюванню, ліпленню, конструюванню, організувати різні види діяльності в дошкільному закладі; в) спеціальні вміння – малювати, співати тощо; г) творчі вміння – генерувати нестандартні ідеї, використовувати спеціальні прийоми й алгоритми технології творчості ТРВЗ у процесі розв'язання професійних задач, організувати творчу діяльність вихованців, тощо. Рівень сформованості вмінь самопрезентації педагога визначає якість його взаємодії з вихованцями.

Третя група – уміння самовдосконалювати педагогічну техніку: 1) аналітичні – аналізувати та оцінювати рівень сформованості своєї педагогічної техніки, встановлювати причини недостатньої сформованості тих чи інших умінь; 2) проєктивно-конструктивні – вміння поставити мету, розробити план або програму вдосконалення педагогічних умінь, відібрати ефективні методи та засоби, адаптувати їх до індивідуальних можливостей і потреб; 3) гностичні - здійснювати цілеспрямований пошук необхідної інформації щодо поновлення знань про певне вміння та ефективні способи його вдосконалення; 4) спонукально-організаційні – організувати реалізацію створеної програми чи плану вдосконалення своїх умінь, мобілізуючи при цьому свою волю, увагу.

З метою формування і вдосконалення вмінь педагогічної техніки в майбутніх вихователів дитячого садка ми розробили комплекс заходів, який передбачав створення навчальної програми і методики та їх реалізації в ході вивчення курсу «Основи педагогічної майстерності». Розробляючи навчальну програму, ми керувалися рядом положень, які базуються на основних принципах андрогогіки та конструктивізму, а саме.

1. Психологічний клімат у групі, який складається в ході навчання свідчить про повагу студентів один до одного і до викладача. Останній не домінує над групою, а виступає як помічник.
2. Активне навчання передбачає співробітництво студентів і викладача. Це означає участь самих

студентів у процесі оволодіння знаннями і вироблення на цій основі професійних практичних умінь. 3. Викладач у процесі активного навчання допомагає студентам досягти самостійності і можливості самим визначати свої дії щодо вирішення проблем. 4. Активне учіння передбачає використання життєвого (власного і педагогічного) досвіду студентів. 5. У ході занять викладач доцільно застосовує інтерактивні методи навчання. 6. Активне навчання сприяє постановці і вирішенню студентами реальних проблем їх майбутньої професійної діяльності. 7. Організація занять сприяє розвитку критичного мислення студентів. 8. Активне навчання спонукає викладача до різноманітних поглядів на цей процес та пошуку творчих підходів щодо реалізації навчально-виховних завдань у ході професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільного виховання.

Провідним завданням програми визначили забезпечення студентів ґрунтовними знаннями про педагогічну техніку як складову професійної майстерності та шляхи її формування, вироблення на цій основі необхідних педагогічних умінь. Процес формування умінь педагогічної техніки, відповідно до розробленої програми і моделі, ми здійснювали в три етапи (рис.1).

I етап – теоретично-пошуковий. Він передбачав отримання інформації про структуру педагогічної техніки, визначення її місця в системі педагогічної майстерності, шляхи розвитку і вдосконалення; критичний аналіз одержаної інформації з позицій власного досвіду, особистих способів її переробки, вимог до професійної майстерності вихователя дитячого садка.

II етап – практично-пошуковий. На цьому етапі студенти оволодівали необхідними вміннями педагогічної техніки. Кожен з них на основі аналізу, самоаналізу та результатів психодіагностики обирав важливі саме для нього вміння та найбільш ефективні методи щодо вдосконалення й розвитку своїх професійних умінь. Чільне місце займала при цьому самостійна робота студентів удома, спрямована викладачем.

III етап – діяльнісно-творчий. Він передбачав самостійне, комплексне і творче застосування педагогічних умінь у процесі безпосередньої взаємодії з вихованцями під час проведення лабораторних занять та проходження практики в дошкільному закладі.

Модель формування педагогічної техніки у майбутніх учителів початкових класів

**Готовність студента до оволодіння професійно-необхідними
вміннями педагогічної техніки**

I етап	II етап	III етап
Набуття студентами знань про структуру педагогічної техніки, її місце в системі професійної майстерності, та шляхи формування і вдосконалення; розробка плану самовдосконалення	Оволодіння необхідними педагогічними вміннями в процесі виконання спеціальних вправ і завдань з урахуванням індивідуальних особливостей студентів; коректування та реалізація плану самовдосконалення	Створення умов для самостійного, творчого застосування умінь педагогічної техніки в практичній діяльності; подальша робота з самовдосконалення
Форми організації педагогічного процесу		
Лекції, лекції-полілоги	Практичні заняття, лабораторні заняття в аудиторії.	Лабораторні заняття в аудиторії, на базі дитячого садка, практика в дошкільному закладі
Методи навчання		
1. Набуття нових знань: вербальні, наочні, проблемно-пошукові, інтерактивні. Закріплення матеріалу.	1. Навчальної роботи щодо вироблення умінь і навичок застосовувати знання на практиці. Інтерактивні. Педагогічний тренінг 4. Психолого-педагогічна діагностика.	1. Перевірки та оцінки умінь студентів. Самовиховання.
Наявність у студентів педагогічних знань та бажання застосовувати їх на практиці.		

Доцільне поєднання різноманітних форм та методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей, інтересів, потреб студентів.

Самостійна робота студентів за індивідуальною програмою, розробленою разом з викладачем .

Виконання серії спеціальних вправ та завдань, які враховують специфіку майбутньої професійної діяльності.

Взаємозв'язок змісту, форм, методів навчання та самостійної роботи студентів.

↓

Установка на активне і творче застосування умінь педагогічної техніки в процесі майбутньої професійної діяльності, постійне самовдосконалення

На першому етапі ефективним виявилось застосування таких інтерактивних методів –індивідуальне та кооперативне вирішення проблеми, обговорення в малих групах, робота парами.

На другому – рольова гра, моделювання педагогічних ситуацій, обговорення в малих групах, презентації студентських ідей; творчі вправи та педагогічні завдання.

На третьому етапі спостереження, самоспостереження, самоаналіз, самооцінка,самоконтроль, самозвіт.

Дослідно-експериментальна перевірка запропонованої моделі виявила динаміку розвитку професійних умінь за критеріями, яку відображає таблиця 1 (у %).

Показники теоретичного критерію зросли на 44,1% (у 2,1 раза) в експериментальних групах, а в контрольних на 21,5% (в 1,6 раза). Ці дані свідчать про те, що знання, подані в цікавій формі, засвоюються легко і з меншою тратою часу та зусиль.

Таблиця 1

Результати розвитку основ педагогічної техніки у студентів на етапах проведення дослідження (у %).

Критерії оцінки рівнів розвитку педагогічної техніки	Рівні розвитку педагогічної техніки студентів											
	Експериментальні групи						Контрольні групи					
	Констатуючий зріз			Контрольний зріз			Констатуючий зріз			Контрольний зріз		
	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.
Мотиваційний	32,4	38,2	29,4	33,8	39,7	26,5	30	37,1	32,9	30	37,1	32,9
Теоретичний	4,4	35,3	60,3	39,7	44,1	16,2	1,4	34,3	64,3	18,6	38,6	42,8
Комунікативний	5,9	38,2	55,9	30,9	45,6	23,5	5,7	35,7	58,6	15,7	35,7	48,6
Методичний	5,9	41,2	52,9	33,8	44,1	22,1	4,3	41,4	54,3	21,4	35,7	42,9

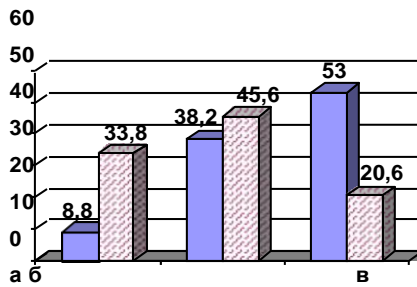
А якщо вони здобуваються студентами самостійно, в процесі активної пошукової діяльності і безпосередньо накладаються на їх власний досвід, тоді стають ґрунтовними, міцними і творчо застосовуються в практичній діяльності. Позитивні зміни показників теоретичного критерію безперечно викликали ріст показників комунікативного і методичного критеріїв. Високий рівень комунікативного критерію в експериментальних групах зріс на 25% (у 5,2 раза), у контрольних групах – на 10% (у 2,7 раза). Високий рівень методичного критерію зріс на 27,9% (у 5,7 раза) – в експериментальних групах і на 17,1% (у 3,9 раза) – у контрольних групах.

Загальну картину зростання рівня педагогічної техніки по групах зображено на рисунку 2.

Рисунок 2

**Співвідношення рівнів педагогічної техніки у студентів
експериментальних та контрольних груп за підсумками констатуючого і
контрольного експериментів у %**

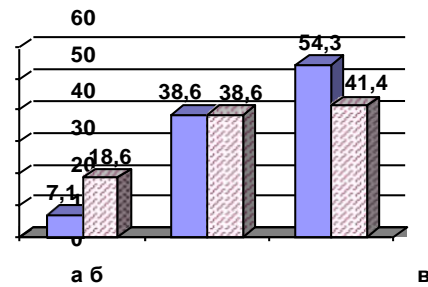
Експериментальні групи

Рівні

a – високий рівень;*b* – середній рівень*v* – низький рівень

Контрольні групи

Рівні

У ході формуючого експерименту найбільший ефект мало застосування таких організаційних форм навчальної діяльності: лекції-полілоги, практичні, лабораторні заняття в аудиторії на базі початкової школи, побудовані на доцільному застосуванні інтерактивних методів, елементів психотренінгу творчих вправ та завдань, розв'язуванні педагогічних ситуацій.

Результативність застосування методів на занятті залежала від педагогічного досвіду майбутніх вихователів. Студенти, які його мали, активно діяли і в рольовій грі, і під час кооперативного вирішення проблеми та моделювання ситуацій. Студенти, які навчалися на базі одинадцяти класів краще працювали парами, малими групами.

У ході формуючого експерименту найбільший ефект мало застосування таких організаційних форм навчальної діяльності: лекції-полілоги, практичні, лабораторні заняття в аудиторії на базі початкової школи, побудовані на доцільному застосуванні інтерактивних методів, елементів психотренінгу творчих вправ та завдань, розв'язуванні педагогічних ситуацій.

Результативність застосування методів на занятті залежала від педагогічного досвіду майбутніх вихователів. Студенти, які його мали, активно діяли і в рольовій грі, і під час кооперативного вирішення проблеми та моделювання ситуацій. Студенти, які навчалися на базі одинадцяти класів краще працювали парами, малими групами.

Отримані результати підтвердили основні положення гіпотези, зокрема довели ефективність розробленої програми та методики формування основ професійних умінь майбутніх учителів початкових класі, під час проведення лабораторних занять та проходження практики в освітньому закладі.

На першому етапі ефективним виявилось застосування таких інтерактивних методів – індивідуальне та кооперативне вирішення проблеми, обговорення в малих групах, робота парами.

На другому – рольова гра, моделювання педагогічних ситуацій, обговорення в малих групах, презентації студентських ідей; творчі вправи та педагогічні завдання.

На третьому етапі спостереження, самоспостереження, самоаналіз, самооцінка, самоконтроль, самозвіт.

Дослідно-експериментальна перевірка запропонованої моделі виявила динаміку розвитку професійних умінь за критеріями, яку відображає таблиця 1 (у %).

Результати розвитку основ педагогічної техніки у студентів на етапах проведення дослідження (у %).

Критерії оцінки рівнів розвитку педагогічної техніки	Рівні розвитку педагогічної техніки студентів											
	Експериментальні групи						Контрольні групи					
	Констатуючий зріз			Контрольний зріз			Констатуючий зріз			Контрольний зріз		
	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.	вис.	сер.	низ.
Мотиваційний	32,4	38,2	29,4	33,8	39,7	26,5	30	37,1	32,9	30	37,1	32,9
Теоретичний	4,4	35,3	60,3	39,7	44,1	16,2	1,4	34,3	64,3	18,6	38,6	42,8
Комунікативний	5,9	38,2	55,9	30,9	45,6	23,5	5,7	35,7	58,6	15,7	35,7	48,6
Методичний	5,9	41,2	52,9	33,8	44,1	22,1	4,3	41,4	54,3	21,4	35,7	42,9

З таблиці видно, що найменше змінилися показники мотиваційного критерію: в експериментальних групах зросли на 2,9% (в 1,1 раза) в контрольних групах у відсотковому відношенні залишилися без змін. Цей факт підтверджує тривалість формування спрямованості майбутнього педагога. Показники теоретичного критерію зросли на 44,1% (у 2,1 раза) в експериментальних групах, а в контрольних на 21,5% (в 1,6 раза). Ці дані свідчать про те, що знання, подані в цікавій формі, засвоюються легко і з меншою тратою часу та і безпосередньо накладаються на їх власний досвід, тоді стають ґрунтовними зусиль. А якщо вони здобуваються студентами самостійно, в процесі активної пошукової діяльності, міцними і творчо застосовуються в практичній діяльності. Позитивні зміни показників теоретичного критерію безперечно викликали ріст показників комунікативного і методичного критеріїв. Високий рівень комунікативного критерію в експериментальних групах зріс на 25% (у 5,2 раза), у контрольних групах – на 10% (у 2,7 раза). Високий рівень методичного

критерію зріс на 27,9% (у 5,7 раза) – в експериментальних групах і на 17,1% (у 3,9 раза) – у контрольних групах.

Загальну картину зростання рівня педагогічної техніки по групах зображено на рисунку 2.

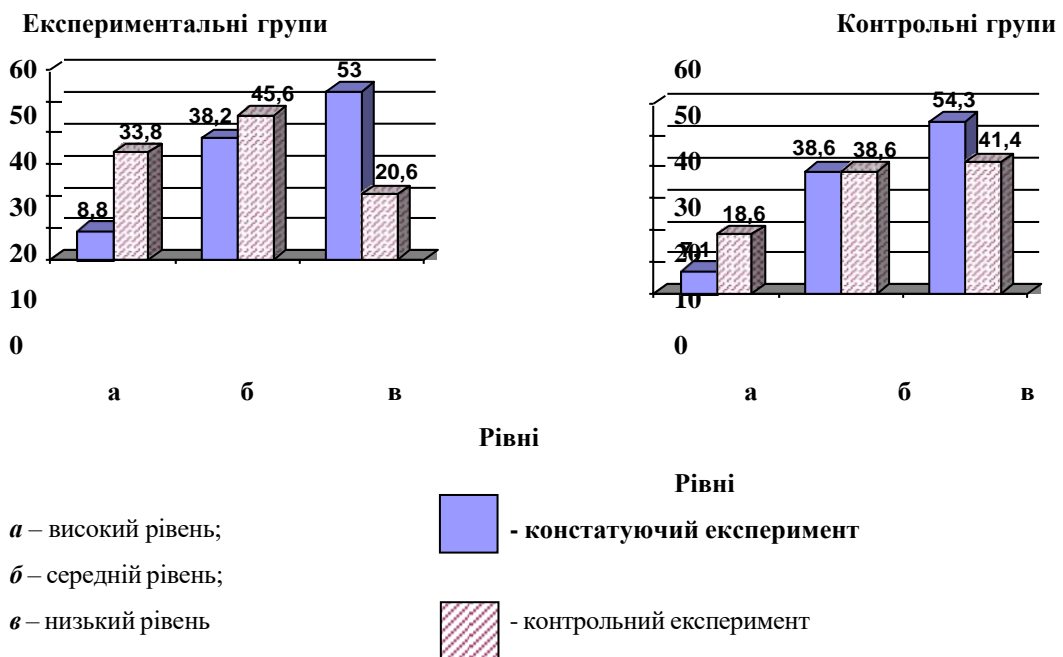
Загалом кількість студентів, які мають середній і високий рівень сформованості педагогічної техніки збільшилося в 1,7 раза, що складає 79,4% в експериментальних групах, а в контрольних – відповідно в 1,2 раза (57,2%).

У ході формуючого експерименту найбільший ефект мало застосування таких організаційних форм навчальної діяльності: лекції-полілоги, практичні, лабораторні заняття в аудиторії на базі початкових класів, побудовані на доцільному застосуванні інтерактивних методів, елементів психотренінгу творчих вправ та завдань, розв'язуванні педагогічних ситуацій.

Рисунок 2

**Співвідношення рівнів педагогічної техніки у студентів
експериментальних та контрольних груп**

(за підсумками констатуючого і контрольного експериментів), у %

Результативність застосування методів на занятті залежала від педагогічного досвіду майбутніх вихователів. Студенти, які його мали, активно діяли і в рольовій грі, і під час кооперативного вирішення проблеми та моделювання ситуацій. Студенти, які навчалися на базі одинадцяти класів краще працювали парами, малими групами.

Отримані результати підтвердили основні положення гіпотези, зокрема довели ефективність розробленої програми та методики формування основ професійних умінь майбутніх фахівців дошкільного виховання.

Висновки до другого розділу

В умовах розбудови національної системи освіти особливого значення набуває проблема формування професіоналізму особистості та діяльності майбутнього вчителя. Процес професійної підготовки вихователя неможливе без його педагогічної майстерності. Тому на сьогодні є важливим виділення ефективних шляхів її оволодіння. Суспільна та педагогічна значущість проблеми зумовили вибір теми дипломного дослідження: *«Педагогічна техніка як основа формування педагогічної майстерності сучасного вчителя»*.

У даному розділі обґрунтовано сутність педагогічної майстерності та розкрито суть основних її складових у процесі педагогічної діяльності вчителя та розкрито шляхи оволодіння педагогічною майстерністю сучасного вчителя та окреслено її основні орієнтири, як самоосвіта та самодисципліна. Визначено способи формування педагогічної техніки.

1. Педагогічна техніка - це комплекс умінь, необхідних вчителю в його діяльності для ефективної взаємодії з людьми в будь-яких ситуаціях (мовні вміння, пантоміміка, вміння керувати собою, доброзичливий, оптимістичний настрій, елементи умінь актора та режисера).

2. Специфіка педагогічної техніки у діяльності спортивного педагога складається з комплексу умінь, навичок та знань, що дозволяють викладачеві бачити, чути та відчувати своїх вихованців, є необхідним компонентом професійної педагогічної майстерності.

3. В поняття «педагогічна техніка» прийнято включати дві групи компонентів.

а) перша група пов'язані з управлінням своєю поведінкою - мімікою, пантомімікою, емоціями, настроєм, увагою, уявою, голосом, дикцією;

б) друга, група пов'язані з умінням впливати особистість і колектив (дидактичні, організаторські, конструктивні, комунікативні вміння, прийоми управління спілкуванням).

ВИСНОВКИ

Отже, педагогічна майстерність учителя визначається ступенем самореалізації в професії. Вона є своєрідним підсумком розвитку людини, досягненням нею повноти професійних якостей. Педагогічна майстерність починається із зосередження зусиль зі створення людини на себе, свою індивідуальність, тому рух до майстерності завжди має професійно-виховний характер.

Виховуючи себе, вчитель прагне посягти вершин в оволодінні основними вимогами, які ставить перед ним обрана професія та час: професійні знання з навчальної дисципліни, гуманність, соціальна активність, інтелігентність, здатність до спілкування, ведення діалогу, позитивна емоційна налаштованість, мовна культура, потреба у вдосконаленні знань та самоосвіті.

Професія вчителя завжди була однією із найпочесніших у нашій країні. Вона наповинна бути великим ідейним змістом, бо тісно пов'язана із розв'язанням головних завдань суспільства. Аналіз світових тенденцій у галузі професійно-педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму і особистих якостей вчителя. На думку вчених, основними проблемами, з якими зустрічатимуться вчителі у цьому тисячолітті, є:

- постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів;
- самостійна постановка і вирішення творчих і дослідницьких завдань;
- ускладнення проблем виховання;
- безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання і виховання, новими досягненнями вітчизняного і зарубіжного досвіду;
- розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок із таких суміжних з педагогікою

наук, як філософія, психологія, медицина, релігієзнавство, економіка, правознавство, кібернетика та ін;

- робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Усе це може здійснювати лише вчитель з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими, дослідницькими здібностями, високим рівнем інтелігентності, духовно-морального потенціалу, конкурентноздатності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

Реалізація логіки опанування навчальних дисциплін у свою чергу вимагає розробки діагностичного інструментарію, який будується на продуктивній взаємодії вчителя і учнів і спрямований на виявлення професійних досягнень і ускладнень наслідків у професійному становленні. Таким чином, крім природного включення у навчальну діяльність, необхідна участь учителів і в діагностичному процесі, у процесі самооцінювання, відстеження свого просування етапами професійної освітньої програми. При цьому вчитель не лише опановує й удосконалює діагностичні уміння в процесі проживання досвіду діагностики, але й аналізує свою діяльність, рефлексує нагромаджений професійний досвід.

Сукупність методів формування професійної майстерності вчителя, включає в себе: гуманізацію освіти як вияв можливостей самовиховання й самоосвіти, шляхи розвитку здібностей до педагогічної діяльності; діалогічність навчального матеріалу, що орієнтує вчителя на співставлення різних точок зору, позицій, концепцій; фундаменталізацію, що визначає концентрацію навчального матеріалу і створюваного досвіду, уособленого в педагогічних категоріях; додатковість, що характеризує взаємодію різних форм педагогічного знання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. Історія педагогіки України. К. : Либідь. 2006. 37 с.
2. Бех І. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наук. видання. К.: Либідь. 2006. С. 268 – 272.
3. Бітінас Б.П. Педагогічна діагностика: сутність, функції, перспективи. Педагогіка. 2003. № 2. С. 5-14.
4. Божович Л. Свідомо керувати своєю поведінкою: Ввиховання волі у молодшому шкільному віці. Сем'я і школа. 2001. №3. С. 28-31.
5. Бондаревська О. Ціннісні основи особистісно-орієнтованого виховання. Педагогіка. 2015. №4. С. 15-18.
6. Бучківська В. Особистісно орієнтований підхід до вихованця в педагогічній спадщині А.Макаренка. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. Тернопіль. 2001. №9. С. 73-76.
7. Волкова Н.П. Педагогіка для студентів вищих навчальних закладів. К. : Академія. 2003. 83 с.
8. Володкевич М. Завдання педагогічної діяльності. Педагогічна думка / під ред. І. А. Сікорського. Вип. 1. Київ. 1985. 32 с.
9. Гавакова Т.І. Як психолог. Творче використання ідей О.С. Макаренка і В.О. Сухомлинського у формуванні педагогічної майстерності. 2003. № 1. С. 53-54.
10. Гуткіна Л. Д. Настільна книга класного керівника. К., 2004. 144 с.
11. Дуткевич Т. Дитяча психологія. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури. 2012. С. 424.
12. Експериментальна модель процесу формування організаційної компетентності майбутніх учителів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.intellect-invest.org.ua>
13. Єремєєва.В. Проблема індивідуального підходу до особистості у

зарубіжній педагогіці: історичний аспект. Проблеми освіти: збірник наукових праць. Вип. 84. Житомир – Київ. 2015. С. 131 – 134.

14. Індивідуальний підхід у вихованні дітей різних типів темпераменту [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://pidruchniki.com/13281022>
15. Історія освіти і педагогічної думки за рубежем. К.: Академія. 2001. 243 с.
16. Карпенчук С. Теорія і методика виховання: Навч. посібник. К.: Вища школа. 2005. 203 с.
17. Ковальчук О. Психолого-педагогічні особливості розвитку молодшого школяра як об'єкта формування гуманістичних цінностей . Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. С. 1-7.
18. Кочетов А. Педагогічні основи самовиховання. К., 2004. 276 с.
19. Кравець В. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття. К., 2006. 290 с.
20. Кузьменко В. Індивідуальний підхід: десять кроків. Дошкільне виховання. 2006. № 7. С. 10-12.
21. Макаренко О. Педагогічна поема. К., 2003. 139 с.
22. Макаренко О.С. Книга для батьків. М. : Правда. 1971. 102 с.
23. Оржеховська В. Класний керівник у сучасній школі : метод. посіб. К. : Інститут змісту і методів навчання, 2006. 156 с.
24. Паулсен Ф. Педагогіка: пер. з нім. Під ред. Г.К. Вебера. К. Світ, 1913. 15 с.
25. Педагогічна діагностика як один із найважливіших етапів виховних технологій [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-13485>
26. Педагогічна діагностика. Методичні рекомендації [Електронний

- ресурс]. Режим доступу: ua.convdocs.org/docs/index-152936
27. Педагогічне діагностування [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>
 28. Петренко Л. Форми виховної роботи в школі. Методичний посібник. С. 9-10.
 29. Підласий І. Практична педагогіка або три технології :Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. К. : Слово, 2004. С. 126-134.
 30. Поліщук В. Психологічні особливості дітей перехідного періоду від дошкільного до молодшого шкільного віку: дис. ...канд. психол. наук. К., 2005. 198 с.
 31. Постовий В. Сім'я і родинне виховання: концепція. Постовий. Рідна школа. 2006. №11–12. С. 15-24.
 32. Рубинштейн С. Основы общей психологии. Т. 2. К.: Педагогика. 1989. 434 с.
 33. Рубінштейн М. Педагогічна психологія в зв'язку із загальною педагогікою. К.: Світ. 2007. 45 с.
 34. Сбруєва А. Історія педагогіки у схемах, картах, діаграмах :навчальний посібник. 2000. 208 с.
 35. Святченко О. В. Диференціація – умова успішного навчання // Поч. освіта. – № 12 (берез.) – 2007. – С. 3.
 36. Седеревічене А. О. Дидактичні можливості диференціації змісту початкової освіти // Народна освіта. – 2007. – Вип. 3. – С. 22-26.
 37. Сікорський П. І. Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання. – Львів: Каменяр, 1998. – 196 с.
 38. Скрипченко О. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. Вид. 2-ге. доп. К.: Каравела. 2007. 400 с.
 39. Созоне В. Організація виховної роботи в класі. К. : Центр

- «Педагогічний пошук», 2002. 160 с.
40. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5-ти томах. К.: Радянська школа. 2007. Т. 3. 97 с.
 41. Сухомлинський В. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Вибр. тв. в п'яти томах. Т. 1. К.: Рад.шк. 1976.
 42. Сухомлинський В. Сто порад учителеві. К. : Рад. школа. 2008. 7 с.
 43. Ушинський К. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Твори: В 6 т. Т. 4. Відп. за укр. видання Г. С. Костюк, С. Х. Чавдаров. К.: Рад. шк. 1982. 36 с.
 44. Фаусек Ю. Месяц в Риме в «Домах детей» Марии Монтессори. 1975. Т. II. С. 1-21.
 45. Фіцула М. Педагогіка. Посібник. Видавничий центр «Академія». Київ. 2002. С. 340-341.
 46. Фролов А. Наследие А.С. Макаренко. Народное образование, 2003. № 2. С. 168-170.
 47. Хрестоматія з історії педагогіки. Сумський держ. педагогічний ун-т ім. А.С. Макаренка. І.П. Мозговий (наук. ред.), А. А. Сбруєва (упоряд. та авт. вступ. ст.), Ю. Р. Марія (упоряд. та авт. вступ. ст.). Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка. 2003. Ч. 1 : Вітчизняна школа і педагогіка. 453 с.
 48. Чиж С. Г. Формування готовності майбутніх учителів-словесників до диференційованого навчання молодших підлітків: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2002. – 20 с.
 49. Щукіна Г. Педагогічні проблеми формування пізнавальних інтересів учнів. К.: Педагогіка, 2008. 208 с.
 50. Эльконин Д., Давыдов В. Вопросы психологии учебной деятельности младших школьников. Академия педагогических

наук. М.: Педагогика. 1986. 339 с.

51. Ярмаченко М. Антон Макаренко – класик української педагогіки XX ст. Педагогічна газета. 2003. № 2-3 с.

ДОДАТКИ

Додаток А 1

САМОДІАГНОСТИКА ДЛЯ БАТЬКІВ

за матеріалами опитувальника для самоперевірки, розробленого
АМЕРИКАНСЬКИМ ПСИХОЛОГОМ ДЖЕРАЛЬДІНОЮ ЧЕЙПІ.

ОЦІНКА МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

1. Чи бажає ваша дитина ходити до школи ?
2. Які вона має знання про школу, знає чим діти займаються в школі ?

Оцінка розвитку пізнання

1. Чи володіє дитина основними поняттями, наприклад : правий – лівий , великий - малий , внизу – вгорі ?
2. Здатна зрозуміти найпростіші випадки класифікації, наприклад: овочі, меблі, рослини ? 3
3. Чи може малюк вгадати кінцівку нехитрої історії ?
4. Чи здатна дитина утримувати в пам'яті і виконувати як мінімум три вказівки ?
5. Оцінка базового досвіду дитини
6. Чи доводилось дитині супроводжувати Вас в магазин, на пошту?
7. Чи був малюк у бібліотеці ?
8. Чи доводилося дитині бувати в селі, в зоопарку, в музеї?
9. Чи була у Вас можливість регулярно читати малюкові чи розповідати йому історії ?
10. Чи виявляє дитина підвищений інтерес до чого-небудь, є в неї улюблена справа?

Оцінка мовного розвитку

11. Чи легко дитина відповідає на запитання дорослих ?
12. Чи може дитина пояснити, для чого служать різні речі: щітка, пілосос, холодильник ?
13. Чи в змозі малюк розповісти історію, описати будь-який випадок, що відбувся з ним ?
14. Чи чітко дитина вимовляє слова ?
15. Чи правильна її мова з точки зору граматики ? Оцінка рівня емоційного розвитку
16. Чи виглядає дитина веселою (удома і серед товаришів) ?
17. Чи легко малюку «переключатися» при змінах у звичному розпорядку дня, перейти до рішення нової задачі?
18. Чи здатна дитина працювати самостійно 10 – 15 хв.?

Оцінка вміння спілкуватися

14. Чи включається малюк у гру з іншими дітьми, чи ділиться з ними?
15. Чи дотримується він чергування, коли цього вимагає ситуація?
16. Чи здатна дитина слухати інших, не перебиваючи ? Оцінка фізичного розвитку
17. Чи добре дитина бачить, чує ?
18. Чи здатна вона посидіти спокійно впродовж деякого часу ?
19. Чи розвинута в неї координація моторних навичок , наприклад, чи може вона грати м'ячем, стрибати, спускатися і підніматися сходами ?
20. Чи часто вона хворіє ?

Зорове сприйняття, зорова пам'ять

21. Чи може дитина ідентифікувати схожі й несхожі форми? Наприклад, знайти картинку, несхожу на інші ?
22. Чи може дитина помітити відсутність картинки, якщо їй спочатку показати серію з трьох картинок, а потім одну забрати?
23. Чи здатна дитина розкласти одна за одною (у заданій послідовності) серію картинок ?
24. Чи може малюк інтерпретувати картинку: сформулювати головну думку, простежити зв'язки ? Рівень слухових здібностей
25. Чи може дитина розрізняти слова, що починаються на різні, але схожі звуки, наприклад, ліс /ніс ?
26. Чи здатна дитина переказати історію, зберігши основну думку й послідовність дій?
27. Чи ставить дитина запитання про значення слів?

АНКЕТА ДЛЯ САМООЦІНКИ ВЧИТЕЛЕМ СВОЄЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Чи пов'язуєте Ви свої труднощі з тим, що недостатньо глибоко знаєте теоретичні питання психології дитини? (Так, важко відповісти, ні).
2. Можливо Ваші труднощі пов'язані з тим, що Ви оволоділи не всіма способами, методами, прийомами активізації учнів у процесі навчання? (Так, важко відповісти, ні).
3. Чи важко Вам формулювати питання проблемного характеру, створювати проблемні ситуації в навчальному процесі? (Так, важко відповісти, ні).
4. Чи часто Вам вдається на лабораторних і практичних заняттях організувати роботу учнів так, щоб вона проходила у формі невеликого дослідження? (Так, важко відповісти, ні).
5. Чи часто Вам вдається на уроках використовувати наукові факти так, щоб вони сприяли розвитку мислення учнів? (Так, важко відповісти, ні).
6. Чи важко Вам організувати дискусію на уроках? (Так, важко відповісти, ні).
7. Чи володієте Ви вміннями розглядати явища, події, факти в ході пояснення нового матеріалу з позицій міждисциплінарного підходу (показати всезагальність законів природи і суспільства, запроваджувати елементи системного бачення явищ і об'єктів і т.п.)? (Так, важко відповісти, ні).
8. Чи завжди і в усіх класах Вам вдається підготувати завдання різного рівня складності для учнів? (Так, важко відповісти, ні).
9. Чи часто Ви можете визначити, який вид завдань буде важким для учнів? (Так, важко відповісти, ні).
10. Чи вдається Вам визначити ступінь усвідомленості володіння учнями світоглядними поняттями? (Так, важко відповісти, ні).
11. Чи важко Вам викладати теоретичні та дидактичні питання з Вашого предмета? (Так, важко відповісти, ні).
12. Чи важко Вам аналізувати навчальний матеріал з точки зору сучасних досягнень науки, розвитку наукового знання? (Так, важко відповісти, ні).
13. Чи завжди Вам вдається вибрати відповідний метод чи методичний прийом для реалізації мети уроку? (Так, важко відповісти, ні).
14. Чи можете Ви оцінити те, що найбільше і найкраще Вам вдалось на уроці? (Так, важко відповісти, ні).
15. Чи можете Ви оцінити, що не вдалось Вам на тому чи іншому уроці, які були труднощі? (Так, важко відповісти, ні).
16. Чи завжди Вам вдається бачити недоліки тих уроків, які Ви відвідуєте (уроки Ваших колег)? (Так, важко відповісти, ні).

ПРИКЛАД АНКЕТИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ

Добрий день. це анонімне анкетування студентів відділення соціології економічного факультету НГУ. Дана анкета дозволить Вам відобразити своє ставлення до навчання на відділенні соціології. Будь ласка, читайте уважно питання і будьте гранично чесні у відповідях. Дана Вами інформація представляє незамінну важливість не тільки для даного дослідження, але і для кафедри соціології НГУ.

Відповідаючи на питання можна вибирати не більше одного варіанту, якщо про це нічого додатково не сказано в питанні анкети. Якщо Ви вибрали підказку «інше», або відповідаєте на питання без варіантів відповідей, то, будь ласка, напишіть самі повний розгорнуту відповідь.

Час заповнення анкети не більше 10 хвилин.

Отже, приступаємо.

Ваше ставлення до навчання.

1. Чому Ви поступили на відділення соціології економічного факультету НГУ? Виберіть, будь ласка, не більше двох варіантів.

1 привернула спеціальність

2 порадили друзі, знайомі, викладачі

3 це вибір батьків

4 на це відділення надходили мої друзі

5 для мене не була важлива спеціальність, я хотів (а) вчитися в НГУ

6 я поррахував (а), що мені тут буде легше вчитися, ніж на інших відділеннях економічного факультету

7 я поррахував (а), що на це відділення легко буде поступити

8 інше:

2. Чи складно Вам вчитися на відділенні соціології?

2 скоріше так, ніж ні

4 скоріше ні, ніж так

3. Чи вважаєте Ви, що вчитися на відділенні соціології набагато важче, ніж на будь-якому з інших відділень факультету?

1 так, це відділення є одним з найскладніших

2 немає, вчитися на цьому відділенні відносно легко в порівнянні з іншими

3 на мій погляд, навчання на цьому відділенні значно не відрізняється від інших

4 не знаю, мені складно порівнювати

5 інше:

Ваше ставлення до викладачів і предметів, що вивчаються.

4. Чи задоволені Ви якістю викладання?

2 скоріше так ніж ні

4 скоріше ні, ніж так

5. Як Ви вважаєте, Ваші оцінки адекватні до Ваших знань?

1 немає, я вважаю, що мої оцінки занижені

2 немає, я вважаю, що мої оцінки завищені

3 в цілому мої оцінки адекватні моїм знанням

6. Чи виникають у Вас проблеми з викладачами?

1 так, досить часто

2 так, але досить рідко

3 практично не виникають

4 ніколи не виникають (перехід до питання 8)

7. Які саме проблеми виникають у Вас з викладачами?

8. Счітаєте Ви, що отримуєте достатньо інформації з досліджуваних предметів?

1 та (перехід до питання 11)

2 скоріше так, ніж ні

4 скоріше ні, ніж так

9. З яких предметів Вам хотілося б отримати більше інформації? Можна вибрати кілька варіантів відповіді.

1 соціологічним

2 економічним (перехід до питання 11)

3 гуманітарних (перехід до питання 11)

4 інше: _____ (перехід до питання 11)

10. За якими соціологічних дисциплін Вам хотілося б отримати більше інформації?

11. Чи задоволені Ви осначеністю літературою з досліджуваних предметів?

1 так, її цілком вистачає

2 так, але іноді виникають проблеми з деякими предметами

3 немає, літератури не вистачає приблизно в половині випадків

4 немає, мені практично завжди не вистачає потрібної літератури

Ваші плани щодо подальшого навчання

12. Ви плануєте продовжувати навчання саме за фахом соціологія?

1 та я планую вступати в магістратуру НГУ

2 я планую продовжувати навчання в магістратурі іншого ВНЗ

3 я не планую продовжувати навчання за цією спеціальністю

4 важко відповісти

13. Чим Ви плануєте займатися після закінчення навчання?

1 я планую займатися науковою діяльністю, пов'язаною з соціологією

2 моя робота буде безпосередньо пов'язана з прикладної соціологією

3 моя робота не стане пов'язана з соціологією

4 я ще не вирішив (а), чим займатимуся після закінчення навчання

5 я не планую працювати взагалі

І наостанок, трохи інформації про Вас.

14. Яку освіту у Вас було на момент надходження в НГУ?

2 неповну вищу

3 середню спеціальну

4 середнє

15. Вкажіть Ваш курс.

16. Вкажіть Ваш вік.

17. Вкажіть Ваш пол.

Велике спасибі за участь в анкетуванні!

Опитувальники для батьків**Анкета для батьків****«Ви і ваша дитина»**

1. Чи любите ви свою дитину такою, яка вона є?
2. Чи дослухаєтеся до її думки?
3. Чи виправляєте мовлення дитини?
4. Чи визнаєте право дитини на помилку?
5. Чи знаходите щодня час для спілкування та занять із дитиною?
6. Чи подаєте приклад у читанні газет, книг, журналів?
7. Чи обговорюєте побачене і почуте разом?
8. Чи переглядаєте спільно з дитиною телепередачі та аналізуєте побачене?
9. Чи зважаєте на вподобання та смаки дитини?
10. Чи завжди знаходите час для спільного відпочинку, прогулянок тощо?

Анкета для батьків «Ви і школа»

1. Як ви можете оцінити свої стосунки зі школою, у якій навчається ваша дитина?
 - а) хороші;
 - б) нормальні;
 - в) посередні;
 - г) погані.

2. Як часто відвідуєте школу?
 - а) щотижня;
 - б) один раз на місяць;
 - в) один раз на чверть;
 - г) один раз на семестр.

3. З якою метою ви приходите до школи?
 - а) на батьківські збори;
 - б) на зустріч з учителем чи вихователем групи продовженого дня, щоб бути обізнаним щодо всіх справ класу своєї дитини;
 - в) для участі у виховних заходах класу, де навчається дитина;
 - г) для надання допомоги педагогам;
 - д) за викликом педагогів та адміністрації школи.

4. Що ви відчуваєте після відвідування школи та бесід із педагогом?
 - а) задоволення;
 - б) радість;
 - в) надію;
 - г) тривогу;
 - д) розчарування;
 - е) розгубленість; є) сум.

5. З якою проблемою у навчанні та вихованні дитини ви зіткнулися у школі?
6. Що б ви хотіли змінити у спілкуванні вашої дитини та школи, педагога?
7. Чи хотіли би ви більше брати участь у житті школи та класу, де навчається ваша дитина? Яку саме?

Додаток В**Орієнтовна схема вивчення сім'ї вихованця**

Загальні відомості про сім'ю: структура сім'ї, вік, професія батьків, побутові й санітарно-гігієнічні умови життя в сім'ї, матеріальне забезпечення.

Дані про сімейне виховання.

1. Виховна активність батьків: основна мета виховання, наявність конкретних виховних задач, єдність і узгодження вимог дорослих у сім'ї до дітей, спілкування з дітьми, знання про життя дитини; зв'язок із учителями, класним керівником; свідоме оволодіння психолого-педагогічними знаннями; участь у виховній роботі школи.

2. Суспільна спрямованість сімейного колективу: ставлення дорослих до праці, свого міста (села), виробництва, сім'ї; ступінь активності дорослих у суспільному житті, спрямованість батьків на розвиток духовних потреб дитини.

3. Психологія сімейних стосунків:

4. Гармонійні взаємовідносини: повага, дружба, любов, теплота, взаємна турбота, допомога.

5. Нестійкі, але позитивні сімейні стосунки: недовготривалі конфлікти, які можливо усунути.

6. Взаємостосунки зовні урегульовані, сприятливі, але внутрішньо не сприятливі: зовнішні стосунки тримаються на страхові, погрозах, батьки підривають авторитет один одного, не рідко самоусуваються від виховання дітей.

7. Конфліктні стосунки: часті конфлікти, психологічна несумісність батьків, алкоголізм одного з них чи обох, атмосфера

грубості недовір'я, погроз.

1. Наявність особистого місця дитини в домі.
2. Дотримання дитиною режиму дня.
3. Розділ трудових обов'язків.
4. Ступінь підготовленості учнів до бесіди.
5. Активність учнів у процесі проведення бесіди (прийоми, що використовує вихователь для активізації школярів).
6. Висновки вихователя, учнів.
7. Чи досягнута мета і завдання бесіди.
8. Використання наочності, технічних засобів.
9. Переваги і недоліки проведеної бесіди пропозиції щодо її удосконалення.

Пам'ятка для проведення індивідуальної бесіди з учнем

1. Мета: навчитися висувати мету бесіди, розробляти план і технологію проведення бесіди з різними за ступенем комунікативності дітьми
2. Порядок підготовки до бесіди:
 - Визначення теми і мети;
 - Складання плану й запитань;
 - Визначення способів початку бесіди;
 - Продумування методики реєстрації ходу бесіди;
 - Пілотажна перевірка на 2-3 учнях;
 - Корекція технології бесіди.
3. Аналіз бесіди: зверніть увагу на наступне:
 - А) Чи вдалася бесіда?
Якщо так – чому?
Якщо ні – чому?
 - Б) Які прийоми підтримання бесіди використовувались (схвильовані квитки, жести, зміна голосу і т. д.)?
 - В) Особливості поведінки учня, його міміка, жести, інтонація мови.
 - Г) На які питання учень найбільш активно відповідав? Чому?
 - Д) Які питання не досягнули мети? Чому?
 - Е) Закінчення бесіди.
4. Висновок: чи досягнута висунута мета? Що вимагає корекції і доробки в технології проведення індивідуальної бесіди?